

सुत्तपिटकको
खुद्दकनिकाय
चरियापिटकपालि
(नेपाळीमा अनुवादछाहित)

(हेमन्त ऋतुको चीसो बिहान रूखमुनि बस्नुभएका भगवान् बुद्धलाई आलवक राजपुत्रले “सुखसँग निदाउनुभयो” भनी सोद्धा भगवान्‌ले संसारमा सुखसँग निदाउनेमध्ये आफू एक भएको बताउँदै ।)

कविरकुमार वज्राचार्य

शुभ्रवती
२

सुत्तपिटकको
खुद्दकनिकाय

चरियापिटक

(नेपालीमा अनुवादसहित)

अनुवादक तथा प्रकाशक
कविरकुमार वज्राचार्य

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य

बुद्धसम्बत् - २५५६

नेपालसम्बत् - ११३२

विक्रमसम्बत् - २०६९

इस्वीसम्बत् - २०१२

छपाई प्रति - ५००

मूल्य - ७५१-

कम्प्युटर टाइप सेटिंग - तोषण शाक्य

मुद्रक -

कान्तिपुर प्रिण्टिङ्ग प्रेस

काठमाडौं, नेपाल ।

फोन नं. ४२८३३९६

विषयसूची

क) आपनो केही भनाइ	क
ख) संक्षेपकुरा	ग
ग) निदानकथा	घ
घ) खुद्दकनिकायपालि	च
ङ) चरियापिटकपालिसंक्षेप	छ
च) दशपारमिता	ज

क्र.सं	चरिया	पेज नं.	क्र.सं	चरिया	पेज नं.
१.	अकित्तिवग्गो		६.	निमिराजचरिया	९
१.	अकित्तिचरिया	१	७.	चन्दकुमारचरिया	११
२.	सङ्घचरिया	३	८.	सिविराजचरिया	११
३.	कुरुराजचरिया	५	९.	वेस्सन्तरचरिया	१५
४.	महासुदस्सनचरिया	७	१०.	ससपण्डितचरिया	२७
५.	महागोविन्दचरिया	९		तस्सुद्दानं	३१
२.	हत्थिनागवग्गो		६.	रुराजचरिया	४३
१.	मातुपोसकचरिया	३३	७.	मातङ्गचरिया	४७
२.	भूरिदत्तचरिया	३५	८.	धम्मदेवपुत्तचरिया	४७
३.	चम्पेय्यनागचरिया	३७	९.	अलीनसत्तुचरिया	४९
४.	चूलबोधिचरिया	३९	१०.	सङ्घपालचरिया	५३
५.	महिंसराजचरिया	४१		तस्सुद्दानं	५५
३.	युधञ्जवग्गो		९.	वट्टपोतकचरिया	७३
१.	युधञ्जयचरिया	५७	१०.	मच्छराजचरिया	७७
२.	सोमनस्सचरिया	५९	११.	कण्हदीपायनचरिया	७९
३.	अयोधरचरिया	६३	१२.	सुतसोमचरिया	८१
४.	भिसचरिया	६५	१३.	सुवण्णसामचरिया	८३
५.	सोणपण्डितचरिया	६७	१४.	एकराजचरिया	८५
६.	तेमियचरिया	६९	१५.	महालोमहंसचरिया	८७
७.	कपिराजचरिया	७३		तस्सुद्दानं	८७
८.	सच्चतापसचरिया	७३			

आफ्नो केही भनाइ

आजभन्दा २५५६ वर्षपूर्व लोकशास्ता भगवान् शाक्यमुनि बुद्धले बुद्धत्व प्राप्तपछि मध्यमण्डलमा चारिका गर्दै निरन्तर ४५ वर्षसम्म लोकभाषामा बहुजनहिताय बहुजनसुखायको जुन उपदेश गर्नुभएको थियो, सौभाग्यले त्रिपिटकको रूपमा आज पनि सुरक्षित छ । भगवान् तथागत बुद्ध यो चाहनुहुन्छ कि उनको सन्देश जनसाधारणसम्म पुगोस् । त्यसको निमित्त स्वयं भगवान् बुद्धले लोकभाषा (अर्धमागधी) मा उपदेश गर्नुभयो र साथै आफ्ना शिष्यहरूलाई यो अनुमति प्रदान गर्नुभयो कि ती उपदेशहरू आ-आफ्नो भाषामा पनि परिवर्तित गरी धारण गर्न सक्नेछ ।

यसअनुसार भगवान् बुद्धको वचनको आशयानुसार ममा पनि यो सुत्तपिटकको खुद्दिकायको चरियापिटकपालिको नेपालीभाषामा अनुवाद गर्ने जिज्ञासा उठेको थियो ।

यो चरियापिटकमा भगवान् बुद्धले कल्पकल्पहरूको पूर्वजन्मका कथाहरूको संक्षिप्त वर्णन गर्नुभएको छ, जसमा देखाइएको छ कि किन र कुनप्रकारले भगवान् बुद्ध स्वयंले नाना पारमिता पूर्ण गर्नुभएको थियो । दशपारमिताहरूमध्ये यस चरियापिटकमा केवल सातको उल्लेख भएको पाइन्छ, यथा - दान, शील, नैस्कम्य, अधिष्ठान, सत्य, मैत्री र उपेक्षा जसमा प्रज्ञा, वीर्य र क्षान्तिको वर्णन छैन । यस सम्पूर्ण ग्रन्थ ६ परिच्छेदमा विभक्त छन्, यहाँ यी सबै मिलाएर ३५ जीवन-चर्याहरूको वर्णन छ । प्रत्येक जीवनचर्याको वर्णन एक जातक-कथाको समान लागेको हुनेछ ।

यस सम्बन्धका बौद्धग्रन्थहरू विभिन्न लेखकहरूद्वारा स-साना वा ठूला-ठूला पुस्तक प्रकाशित गरेका र प्रकाशित भएको पाइएको छ । त्यसको फलस्वरूप अरू भाषा नबुझ्ने पाठकवर्गहरूको निमित्त बौद्धग्रन्थ अध्ययन गर्न कठिनाइ भएको विदित छ । मैले भनेको तात्पर्य बौद्धधर्मका ग्रन्थहरूको सीमित मात्रामा मात्र नेपालीभाषामा प्रकाशित भएको पाइएको देखिन्छ । त्यस कारणले

गर्दा मैले सबै नेपाली दाजुभाइ दिदीबहिनीहरूले जो नेपालभाषा र अरू भाषा जानेका र बुझेका छैनन्, तिनीहरूको लागि पनि मैले यो नेपालीभाषामा अनुवाद गरी प्रकाशित गरेको मा उनीहरूको निमित्त यो पुस्तक अति महत्त्वपूर्ण हुनेछ भन्ने ठानेको छु । यो ग्रन्थ पुस्तकलाई पाठकवर्गहरूले अध्ययन गरिदिनुभएमा अरू बौद्ध-ग्रन्थ पुस्तकको अनुवाद र प्रकाशन प्रस्तुत गर्नमा धेरै हौसला मिल्नेछ भन्ने आशा लिएको छु ।

बुद्धधर्म र शिक्षाप्रति मेरो श्रद्धापूर्ण भावलाई अभिज्ञात गरी सुत्तपिटकको खुट्टकनिकाय, चरियापिटकपालि नेपालीभाषानुवादसहितको मेरो कृतिलाई पुस्तकाकाररूपमा संपादन गरी मेरो आफ्नो भाषागत सीमित ज्ञानलाई समेत टेवा दिई प्रकाशनीय बनाइदिनुभएको मा सहृदयी बौद्धविद्वान् प्रा. सुवर्ण शाक्यप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै समयमै कम्प्यूटर टाइप सेटिंग गरी सहयोग गर्नुहुने तोषण शाक्यलाई विशेष धन्यवाद नदिई रहन सकिदैन । समयमै छापिदिने कान्तिपुर प्रिण्टिङ् प्रेसलाई पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

Dhamma.Digital

— भवतु सब्ब मङ्गलम् —

अनुवादक तथा प्रकाशक
कविरकुमार वज्राचार्य
 खुसिबुँ, काठमाडौं, नेपाल
 मोबाइल नं. ९८४१३१३०४५

संक्षेपकुरा

भगवान् सर्वार्थसिद्ध बुद्धको जन्म विश्वमा शान्तिनायक महामानवको रूपमा भएको छ । बुद्धगुण आज सर्वत्र व्यापक छ । बहunjहिताय बहुजनसुखायका कल्याणकारी व्यवहार नै वहाँको परिचित गुण हो । यो गुणको विशेषता भनेकै सबैको सामू उदाहरणीयरूपमा प्रत्यक्ष गरी हेर्न देख्न आन्धान गरी प्रस्तुत गर्न सक्नु हो । भगवान् बुद्धले बुद्धत्व प्राप्त गर्दा पूर्वानुस्मृतिज्ञान प्राप्त गर्नुभएको थियो । बुद्धले आफ्नो धर्मव्याख्यानमा यही पूर्वजन्मका कथाहरूलाई पनि जल्पाइ सार्नुभएको छ । चरियापिटक ग्रन्थमा यस्तै पूर्वजन्मका कथाहरूको विवरण दिइएको छ । बुद्धले कोही कसैद्वारा धर्मप्रचार गर्दा जहाँ जुन ठाउँमा जुन भाषा बोलिन्छ त्यहाँ त्यही भाषा प्रयोग गर्नु उचित ठान्नुभएको छ । यही अवधारणा अनुसार वहाँ आफैले त्यसबेलाको अर्धमागधी सामान्य जनजीवनको भाषा प्रयोग गर्नुभएको थियो । त्रिपिटकमा त्यही भाषा प्रयोग गरिएको छ ।

कविरकुमार वज्राचार्यले नेपालमा थरीथरीका भाषा बोल्ने बौद्धहरू रहेको तिर ख्याल गरी चरियापिटकलाई नेपालभाषामा प्रकाशित भइरहेको पाइएतापनि सबैले बुझोस् र ग्रहण गरोस् भन्नेखातिर नेपालीभाषामा अनुवाद गरी आफैले प्रकाशकको जिम्मेदारी पनि निभाएको छ । बुद्धधर्मलाई आत्मसात् गर्न निरन्तर प्रयत्नशील रहेका कविरकुमारको समय यस्तै बौद्धविहार संचालन, परियत्ति शिक्षा कक्षा संचालन, ज्ञानमाला भजन संचालन जस्ता कुरामा बितिरहेको पाएको छ । अहिले पुस्तक प्रकाशनतिर पनि ध्यान पुऱ्याइएको कुरा यो पुस्तक स्वयं नमूना बनेको छ ।

धर्मकार्यको सेवामा सेवा थप्ने कार्यमा मलाई पनि तानी तानी संलग्न गराइएको कुराले म आफू पनि सन्तुष्ट छु । यस पुस्तकको गुरुकापी हेर्न पाएँ । शुद्धाशुद्धिको जिम्मा निभाउन पाएँ । यो मेरोलागि पुण्यकार्य बन्न गएको छ । कविरकुमारको हातबाट यस्ता अन्य पुस्तकहरू पनि प्राप्त हुँदै रहनेछ र समाजमा धर्मज्ञानको सहजता वृद्धि हुनेछ भन्नेमा आशान्वित बनेको छु ।

सुवर्ण शाक्य

ओम्बहाल, काठमाडौं

२०६९ भाद्र ३१ गते

निदानकथा

आजभन्दा प्रायः २५२६ वर्षपूर्व लोकशास्ता भगवान् बुद्धले बुद्धत्व प्राप्तिपछि बहुजनहिताय बहुजनसुखायको जुन उपदेश गर्नुभएको थियो, सौभाग्यले त्रिपिटकको रूपमा त्यो आज पनि सुरक्षित छ । बुद्धको चाहना थियो कि उनको सन्देश जनसाधारणसम्म पुग्नेछ । त्यसको लागि स्वयं वहाँले लोकभाषा (अर्धमागधी) मा उपदेश गर्नुभयो र साथमा आफ्ना शिष्यहरूलाई अनुमति प्रदान गर्नुभयो कि उनीहरूले (भिक्षुहरूले) त्यस उपदेशहरूलाई आ-आफ्नो भाषामा परिवर्तन गरी धारण गर्न सक्नेछन् । ती दिनहरू तत्कालीन अनेक भाषाहरूमा बुद्धवचनहरूको संग्रह भइसकेको थियो जुन भाषालाई हामीहरू पालीभाषा भन्दछौं । कालान्तरमा यसै भाषामा विस्तृत साहित्यको रचना भयो । त्रिपिटकमा अट्टकथाहरू र यी अट्टकथाहरूमा पनि टीका, अनुटीका, मधुटीका, योजना, गण्ठी आदि अनेक टीका-ग्रन्थ समय समयमा निर्मित भए । यसको अतिरिक्त अनुपिटक र त्यसमा अट्टकथा, टीका आदि साहित्य पनि प्रचुरमात्रमा पालीभाषा पाइएको छ । यी सम्पूर्ण साहित्य बर्मा, श्रीलंका, स्याम, कम्बोज आदि बौद्धदेशहरूमा आज पनि सुरक्षित नै छन् र अध्ययन-अध्यापन तथा नयाँ नयाँ ग्रन्थ-लेखन आदिद्वारा दिनानुदिन वृद्धि पनि भइरहेका छन् । ती देशहरूले बौद्धसाहित्यको सुरक्षा गरिरहेका छन् जसप्रकार भारतमा वेद, मुसलिम मुलुकहरूमा कुरान, क्रिस्चियन देशहरूमा बाइबल साहित्यहरूको सुरक्षा गरिराखिएको थियो ।

त्रिपिटक - सम्बोधिप्राप्त्यनन्तर भगवान् सम्यक्सम्बुद्धले ४५ वर्षसम्म सुदीर्घकालमा जो कुनै वा केही पनि धर्मप्रवचन गर्नुभयो त्यो यति विशाल विस्तृत एवं बहुआयामिक थियो कि स्थल या सूक्ष्मरूपले कुनै विभाजन गर्नुसिवाय त्यसको आदि अन्तको निचोड प्राप्त गर्नु साधारण जिज्ञासुको लागि धेरै नै कठिन कार्य थियो । अतः भगवान् तथागतको महापरिनिर्वाणको अनन्तर सङ्गीतकारहरूले सर्वप्रथम यस विशाल धर्मप्रवचनको विषयहरूको एक सरल वर्गीकरण गरी तीन भागमा छुट्याए । जस्तै - १) विनयपिटक २) सुत्तपिटक र ३) अभिधम्मपिटक । “विनयपिटक” मा पाँच ग्रन्थ छन् त्यसमा सबै भिक्षु संघ

र भिक्षुणीसंघको निमित्त साना र ठूला सबैका निमित्त पालनीय नियम तथा धर्मानुशासन संग्रहित छन् तथा जुन भाग विद्वान्हरू एवं साधारण समाजको लागि उपदेश संगृहीत छन् त्यसलाई सुत्तपिटक नाम राखियो तथा जुन भागमा केवल विद्वान्हरू एवं साधकहरूद्वारा सम्भिन योग्य गम्भीर दार्शनिक सिद्धान्त उपदिष्ट छ, त्यसलाई अभिधम्मपिटक संज्ञा दिइयो, पछि समय बित्दै गएपछि तीनै पिटक उपविभागहरूमा विभक्त गरियो । यो समस्त प्रवचनसंग्रहलाई “त्रिपिटक” भन्दछन् ।

खुद्दकनिकायपालि

खुद्दकनिकायको अनिश्चित स्वरूप

खुद्दकनिकाय सुत्तपिटकको पाँचौं मुख्य भाग हो । यस निकायको एकरूपता यहाँ छैन । खुद्दकनिकाय छोटो-छोटो (खुद्दक) स्वतन्त्र ग्रन्थहरूको संग्रह (निकाय) हो । सबै ग्रन्थ त्यतिको छोटो पनि छैन । कुनै यसमा जातक आदि ग्रन्थहरू लामा पनि छन् । तिनको भाषा-शैलीमा पनि समानता छैन । कुनै विशुद्ध पद्यात्मक र कुनै गद्य-पद्य मिश्रित रचनाहरू छन् । काव्य, आख्यान गीत यही नै खुद्दकनिकायको विषय हो । निश्चयतः खुद्दकनिकायको विविधरूपताको विषय र शैली यसको सबभन्दा राम्रो विशेषता हो । वर्गीकरणको भेदले खुद्दकनिकायको ग्रन्थसंख्यामा पनि पर्याप्त भेद पाइएका छन् ।

(क) सुत्तपिटकको अङ्गको रूपमा

सामान्यतः खुद्दकनिकाय सुत्तपिटकको एक अङ्ग मान्ने गरिएको छ । आचार्य बुद्धघोष-रचित सुमङ्गलविलासिनी अट्टकथा (निदानकथा) अनुसार खुद्दकनिकायमा पन्ध्र ग्रन्थ सम्मिलित छन्, जसको गणना तल दिइएअनुसार रहेको छ -

१. खुद्दक-पाठ	२. धम्मपद
३. उदान	४. इतिवृत्तक
५. सुत्तनिपात	६. विमानवत्थु
७. पेतवत्थु	८. थेरगाथा
९. थेरीगाथा	१०. जातक
११. निद्देश - चूलनिद्देश, महानिद्देश	१२. पटिसम्भ्रदामग्ग
१३. अवदान	१४. बुद्धवंश
१५. चरियापिटक	

चरियापिटकपालिसंक्षेप

चर्यापिटकमा भगवान् सम्यक्सम्बुद्धको यस कल्पको पूर्वजन्मका कथाहरूको संक्षेपमा वर्णन भएको छ, जसमा यो देखाइएको छ कि कुनप्रकारले भगवान् तथागतले नाना पारमितालाई पूर्ण गरेका थिए । दशपारमिताहरूमध्ये यहाँ केवल सात पारमिताहरूको मात्र उल्लेख भएको छ, यसरी - दान, शील, नैष्कर्म्य, अधिष्ठान, सत्य, मैत्री र उपेक्षा रहेका छन् । प्रज्ञा, वीर्य र क्षान्तिको वर्णन यसमा छैन । सम्पूर्ण ग्रन्थ ६ परिच्छेदहरूमा विभक्त छन्, जसमा सबै मिलाएर ३५ जीवनचर्याको वर्णन छ । प्रत्येक जीवनचर्याको वर्णन एक जातक-कथाको समान लाग्नेछ, जसमा गाथात्मकरूप दिइएको छ । नामको साम्य पनि दुबैमा मिलेको छ । उदाहरणको लागि “अकित्तिचरियं” अकित्ति-जातकको रूपान्तरण मात्र हो । यसप्रकार “सङ्घचरियं, सङ्घपाल-जातक” को “कुरुधम्मचरियं” “कुरुधम्मजातक” को शेष पर्याय पनि प्रायः त्यही नामको जातकको पद्यात्मक रूपान्तरणमात्र हो । जातकद्वारा अतिशय सम्बुद्ध भएतापनि चर्यापिटकको कलात्मकरूप त्यस कोटिसम्म पुग्न सक्तैन । यद्यपि अनेक मनोहर गाथाहरू पनि यत्र तत्र देखापरेका छन् ।

“चरियापिटक” का प्रत्येक चर्याको तुलनामा ती कुन जातकका हुन् भन्ने कुरा अधोलिखित तालिकाबाट स्पष्ट हुनेछ ।

दानपारमिता

१. अकित्तिचरियं	अकित्तिजातक (४८०)
२. सङ्घचरियं	सङ्घपालजातक (५२४)
३. कुरुधम्मचरियं	कुरुधम्मजातक (२७६)
४. महासुदस्सनचरियं	महासुदस्सनजातक (९५)
५. महागोविन्दचरियं	महागोविन्दसुत्तन्त (दीर्घनिकाय)
६. निमिराजचरियं	निमिजातक (५४१)
७. चन्दकुमारचरियं	खण्डहालजातक (५४२)
८. सिविराजचरियं	सिविजातक (४९९)
९. वेस्सन्तरचरियं	वेस्सन्तरजातक (५४७)
१०. ससपण्डितचरियं	ससजातक (३९६)

शीलपारमिता

११. सीलवनागचरियं	:	सीलवनाग जातक (७२)
१२. भूरिदत्तचरियं	:	भूरिदत्त जातक (५४३)
१३. चम्पेय्यनागचरियं	:	चम्पेय्य जातक (५०६)
१४. चूलबधिचरियं	:	चुल्लोबोधि जातक (४४३)
१५. महिसराजचरियं	:	महिस जातक (२७८)
१६. ससराजचरियं	:	सस जातक (४८२)
१७. मातङ्गचरियं	:	मातङ्ग जातक (४९७)
१८. धम्माम्मदेवपुत्तचरियं	:	धम्म जातक (४५७)
१९. जयद्दिसचरियं	:	जयद्दिस जातक (४९३)
२०. सङ्घपालचरियं	:	सङ्घपाल जातक (५२४)

नैष्कान्यपारमिता

२१. युधञ्जयचरियं	:	युधञ्जय जातक (४६०)
२२. सोमनस्सचरियं	:	सोमनस्स जातक (५०५)
२३. अयोधरचरियं	:	अयोधर जातक (५१०)
२४. भिसचरियं	:	भिस जातक (४८८)
२५. सोणनन्दितचरियं	:	सोणनन्द-जातक (५३२)

अधिष्ठानपारमिता

२६. तेमियचरियं	:	तेमिय जातक (५३८)

सत्यपारमिता

२७. कपिराजचरियं	:	कपि जातक (२५०)
२८. सच्चसक्कयचरियं	:	सच्चङ्गिर जातक (७३)
२९. वट्टपोतकचरियं	:	वट्ट जातक (३५)
३०. मच्छराजचरियं	:	मच्छ जातक (३४)
३१. कण्हदीपायनचरियं	:	कण्हदीपायन जातक (४४४)
३२. सुतसोमचरियं	:	महासुतसोम जातक (५३७)

भ

चरियापिटक

मैत्रीपारमिता

३३. सुवण्णसामचरियं

:

सस जातक (५४०)

३४. एकराजचरियं

:

एकराज जातक (३०३)

उपेक्षापारमिता

३५. लोमहंसचरियं

:

लोमहंस जातक (९४)

दिवंगत पिता-माता
घरानन्द वज्राचार्य तथा दयालक्ष्मी वज्राचार्य

चरियापिटकपालि

१ - अकित्तिवग्गो

१. अकित्तिचरिया

(अकित्तिजातक - सं. ४८०)

१. 'कप्पे च सतसहस्से, चतुरो च असङ्घिये ।
रत्थन्तरे यं चरितं सब्बं तं बोधिपाचनं ॥
२. 'अतीत कप्पे चरितं, ठपयित्वा भवाभवे ।
इमम्हि कप्पे चरितं, पवाक्खवस्सं सुणोहि मे ॥
३. 'यदा अहं ब्रह्मरज्जे, सुज्जे विपिनकानने ।
अज्जभोगहित्वा विहरामि, अकित्ति नाम तापसो ॥
४. 'तदा मं तपतेजेन, सन्तत्तो विदिवाभिभू ।
धारेन्तो ब्राम्हणवण्णं, भिक्खाय मं उपागमि ॥
५. 'पवना आभतं पण्णं अतेलं च अलोणिकं ।
मम द्वारे ठितं दिस्वा, सकटाहेन आकिरि ॥
६. तस्स दत्वानहं पण्णं, निकुज्जित्वानं भाजनं ।
पुनेसनं जहित्वानं, पाविसि पण्णकसालकं ॥
७. दुतियं'पि ततियं'पि, उपगञ्छि ममन्तिकं ।
अकम्पितो अनोलग्गो, एवमेवमदासहं ॥
८. न मे तप्पच्चया अत्थि, सरीरस्मिं विवण्णियं ।
पीतिसुखेन रतिया, वीतिनामेमि तं दिवं ॥

१. अकीर्तिचर्या

(शुष्क पत्रको दान)

१. चार असङ्ख्य एक लाख कल्पहरूमध्ये मेरो जतिपनि जन्म भएको थियो, ती सबै बोधि (ज्ञान) परिपक्व गर्नमा नै व्यतीत भएको थियो ॥१॥
२. पूर्वकल्पहरूको जन्म-मरणको चर्चा छाडेर, यस कल्पमा मेरो जतिपनि जन्म भएको थियो त्यसको चर्चा नै मैले यहाँ गरिरहेको छु, त्यसलाई ध्यानपूर्वक सुन ॥२॥
३. एकचोटि अकीर्ति तपस्वी नाम गरेको म एक विशाल एवं दुर्गम अरण्यमा सघन वृक्षहरूको बीचमा गएर साधनामा रत थिएँ ॥३॥
४. त्यस समय मेरो तपस्याको तेजले प्रभावित एवं व्यथित भई स्वर्गलोकको स्वामी (शक्रदेवराज इन्द्र) ब्राम्हणको रूप धारण गरी म सँगै भिक्षा हेतुले आएँ ॥४॥
५. मैले उनलाई (आफ्नो कुटीको) द्वारमा उभिरहेको देखेर, वायुजस्तो बेगले उडेर मेरो कुटीमा आउँदै गरेको एक शुष्क पत्र, जसमा न नुन लागेको छ न तेल, (जसलाई मैले आफ्नो खानाको लागि राखेको थिएँ) उनको भिक्षापात्रमा कडाईसहित राखिदिएँ ॥५॥
६. मैले उसलाई एउटा पत्र (एक पात्र) भोजन थालसमेत घोप्ट्याएर दिएतापनि पुनः उसको इच्छा मरेन, म खाली हातले आफ्नो पर्णकुटीमा फर्केर आएँ ॥६॥
७. यसप्रकार त्यो शक्र (मेरो दानको परीक्षा हेतुले) मकहाँ दोस्रोपल्ट पनि, तेस्रोपल्ट पनि आए र मैले पनि अनासक्त एवं दृढचित्तले त्यसैप्रकार भिक्षा दिएँ ॥७॥
८. यसप्रकारले (केही नखाएको कारणले) मेरो शरीरमा कुनै दुर्बलता आएन । अपितु मैले आफ्नो ती समस्त दिन एवं रात्रिसुख एवं प्रसन्नतापूर्वक बिताएँ ॥८॥

८. 'यदि मासं द्वेमासं, दक्खिण्यं वरं लभे ।
अकम्पितो अनोलीनो, ददेय्यं दानमुत्तमं ॥
१०. न तस्स दानं ददमानो, यसं लाभं च पत्थयिं ।
सब्बञ्जुतं पत्थयानो, तानि कम्मनि आचरिं'ति ॥

२. सङ्गचरिया

(सङ्खपालजातक, सं. ५२४)

११. 'पुनापरं यदा होमि, ब्राम्हणो सङ्गसव्हयो ।
महासमुद्धं तरितुकामो, उपगच्छामि पट्टनं ॥
१२. 'तत्थदसं पटिपथे, समम्भुं अपराजितं ।
कन्तारद्धानं पटिपन्नं, तत्ताय कठिनभूमिया ॥
१३. 'तमहं पटिपथे दिस्वा, इममत्थं विचिन्तयिं ।
इदं खेत्तं अनुप्पत्तं, पुञ्जकामस्स जन्तुनो ॥
१४. यथा कस्सको, पुरिसो खेत्तं दिस्वा महागमं ।
तत्थ बीजं न रोपेति, न सो धञ्जेन अत्थिको ॥
१५. एवमेवाहं पुञ्जकामो, दिस्ता खेत्तवरुत्तमं ।
यदि तत्थ कारं न करोमि, नाहं पुञ्जेन अत्थिको ॥
१६. यथा अमच्चो मुद्धिकामो, रञ्जो अन्तेपुरे जने ।
न देति तेसं धनधञ्जं, मुद्धितो परिहायति ॥
१७. एवमेवाहं पुञ्जकामो, विपुलं दिस्वान दक्खिणं ।
यदि तस्स दानं न ददामि, परिहायिस्सामि पुञ्जतो ॥
१८. 'एवाहं चिन्तयित्वान, ओरोहित्वा उपाहना ।
तस्स पादानि वन्दित्वा, अदासिं छत्तुपाहनं ॥

९. (यतिमात्र होइन) यदि एक महिना दुई महिनासम्म पनि मलाई यसप्रकारको श्रेष्ठ याचक पाउँदैनहेमा पनि मैले उसलाई यस्तैप्रकार अनासक्त एवं दृढचित्त भएर यस्तै नै उत्तम दान दिँदैनहेनेछु ॥९॥
१०. त्यस्तो दान दिँदैगरी मैले न कुनै यशको कामना नै गरें, न कुनै लाभको । मैले त्यो कार्य केवल सर्वज्ञता प्राप्तिको अभिलाषाले नै गरेको थिएँ ॥१०॥

२. सङ्गचरिया

(उपानह-दान)

११. पुनः एकचोटि मैले शङ्खनामक ब्राम्हणको रूपमा यस लोकमा आएँ, उस समय मैले महासमुद्रलाई पार गर्ने इच्छाले समुद्रको पार्श्ववर्ती नगर (पट्टन) मा गएँ ॥११॥
१२. त्यहाँ मैले कुनै स्वतन्त्र ज्ञानी पुरुषको अगाडिबाट जङ्गलको मार्गमा सूर्यको तापले तप्त भूमिमा नाङ्गो खुट्टाले आइरहेको देखें ॥१२॥
१३. तब मैले त्यस महापुरुष मेरो अगाडि त्यसप्रकारले गर्मीको धूपमा नाङ्गो खुट्टाले हिँड्दै आइरहेको देखेर आफ्नो मनमा यस्तो विचार आयो - “पुण्याभिलाषी पुरुषको लागि यस्तो सुअवसर उपस्थित भएको छ” ॥१३॥
१४. जसरी कोही बुद्धिमान् किसानले अतिशय आर्थिक लाभ दिने कुनै राम्रो खेतलाई देखेर पनि यदि त्यहाँ कुनै बीज रोपन गरेन भने उसलाई धनधान्य प्राप्त हुँदैन ॥१४॥
१५. यसप्रकार मैले पनि पुण्याभिलाषी भई दानको यस सुअवसर प्राप्त गरी कुनै पुण्यकर्म न गरूँ त त्यसले मलाई के पुण्य मिल्नेछ ? ॥१५॥
१६. जसरी कुनै मुद्राकामी अमात्य राजाको अन्तपुरवासी जनहरूलाई धन-धान्य दिएन भने उसको मुद्रा प्राप्तमा हानि हुनेछ ॥१६॥
१७. यसरी नै म पुण्याभिलाषीले पनि यदि त्यस्तो ज्ञानी महापुरुषलाई विपुल दक्षिणा दिइन भने दानले विरत भई मैले पुण्य कसरी पाउनेछु ॥१७॥
१८. यसप्रकार चिन्तन गर्दै मैले त्यस महापुरुषको जुत्ता फुकाली, उसको चरणमा प्रणाम गर्दै आफ्नो छाता एवं जुत्ता लाउनको लागि उनलाई दिएँ ॥१८॥

१८. 'तनेवाहं सतगुणतो सुखुमाली सुखेधितो ।
अपि च दानं परिपूरेन्तो, एवं तस्स अदासहं' ति ॥

३. कुरुराजचरिया

(कुरुधम्मजातक, सं. २७६)

२०. 'पुनापरं यदा होमि, इनदपत्थे कुरुत्तमे ।
राजा धनञ्जयो नाम, कुसले दसहुपागतो ॥
२१. कलिङ्गरट्टविसया, ब्राम्हणा उपगच्छु मं ।
आयाचुं मं हत्थिनागं, धञ्जं मङ्गलसम्मतं ॥
२२. अवुट्टिको जनपदो दुब्भिकखो छातको महा ।
ददाहिं पवरं नागं, नीलं अञ्जनसक्कयं ॥
२३. न मे याचकमनुप्पत्ते, पटिकखेपो अनुच्छवो ।
मा मे भिज्जि समादानं, दस्सामि विपुलं गजं ॥
२४. नागं गहेत्वा सोण्डाय, भिङ्गारे रतनामये ।
जलं हत्थे आकिरित्वा ब्राम्हणानं अदं गजं ॥
२५. 'तस्स नागे पदिन्नम्हि, अमच्चा एतदब्रवुं ।
किं न तय्हं वरं नागं, याचकानं पदस्ससि ॥
२६. धञ्जं मङ्गलसम्पनं, सङ्गामविजयुत्तमं ।
तस्मिं नागे पदिन्नम्हि, किं ते रज्जं करिस्सति ॥
२७. रज्जं पि मे ददे सब्बं सरीरं दज्जमत्तनो ।
सब्बञ्जुतं पियं मय्हं, तस्मा नागं अदासहंति ॥

१९. त्यस दानको प्रभावले मैले आफ्नो भावी जीवनमा सद्गुण, सुकुमारता एवं सुखवृद्धि प्राप्त गर्दै आफ्नो दानपारमिता पूर्ण गर्नको लागि त्यस्तैगरी पछि पछि पनि दान दिँदै गरें ॥१९॥
३. **कुरुराजचरिया** (अकालपीडित कलिङ्गराज्यको मङ्गलहस्तिदान)
 “आफ्नो कुनै अन्य जन्ममा प्रसिद्ध इन्द्रप्रस्थ नगरमा दश कुशल कर्महरूले युक्त धनञ्जय नाम गरेको राजा बनें” ॥२०॥
२१. “एकचोटि कलिङ्गराष्ट्रवासी केही ब्राम्हणहरू मकहाँ आए । उनीहरूले मेरो माङ्गलिक एवं भाग्यशाली श्रेष्ठी हात्ती मागे” ॥२१॥
२२. किनकि उसको प्रदेशमा वर्षा नभएको कारण दुर्भिक्ष भएको थियो, त्यहाँका मनुष्यहरू भोकले मरिरहेका थिए, अतः उनीहरूले (ती ब्राम्हणहरूले) मसँग याचना गरे कि तपाईंले आफ्नो अञ्जनसमान कृष्णवर्ण यो हात्ती हामीलाई दिनुस् ॥२२॥
२३. याचकको सम्मुख उपस्थित भएको ले उसप्रति दान निषेध गर्ने मेरो निमित्त उचित छैन । अतः मैले निश्चय गरें कि यो गज-दान मैले अवश्य गर्नेछु, अन्यथा मेरो दानपारमिताको पूर्तिको लागि सङ्कल्प पूर्ण हुँदैन ॥२३॥
२४. अतः मैले एउटा हातले हात्तीको सँड समातेर, दोस्रो हातमा सुवर्णपात्रले जल लिएर सङ्कल्प गर्दै त्यो हात्ती ब्राम्हणहरूलाई दिएं ॥२४॥
२५. त्यस हात्तीलाई मेरो द्वारमा यसप्रकारले दान गरिसकेको समय मेरा मन्त्रीहरूले निषेध कुरा गरे कि तपाईंले मङ्गलहस्ती ती याचकहरूलाई किन दिएको ॥२५॥
२६. यो हात्ती सौभाग्यसम्पन्न छ, माङ्गलिक छ, संग्रामविजयमा अतिशय उपयोगी छ । यसलाई दान गर्नु भन्ने तपाईंको राज्य के होला ॥२६॥
२७. परन्तु मैले सर्वज्ञता प्राप्तिको लागि आफ्ना समस्त राज्य नै दिइसकें, आफ्नो शरीर पनि दान गर्ने हेतुले तत्पर थिएं । मलाई सर्वज्ञता सर्वप्रिय थियो । अतः मैले सबैले निषेध गरेपनि त्यस हात्तीलाई दान गरेको छु ॥२७॥

४. महासुदस्सनचरिया

(महासुदस्सनजातक, सं. ९५)

२८. “कुसावतिमिह नगरे, यदा आसिं महीपति ।
महासुदस्सनो नाम, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
२९. तत्थाहं दिवसे तिक्खत्तुं, घोसापेमि तहिं तहिं ।
को किं इच्छति पत्थेति, कस्स किं दीयतू धनं ॥
३०. को छातको को तसितो, को मालं को विलेपनं ।
नानारत्तानि वत्थानि, को नग्गो परिदहिस्सति ॥
३१. को पथे छत्तमादेति, कोपामुदू सुभा ।
इति सायं च पातो चं, घोसापेमि तहिं तहिं ॥
३२. न तं दससु, ठानेसु, न पि ठानसतेसु वा ।
अनेकसत्तठानेसु, पहियत्तं याचके धनं ॥
३३. दिवा वा यदि वा रत्तिं, यदि एति वनिब्बको ।
लद्धा यदिच्छकं भोगं, पूरहत्थो व गच्छति ॥
३४. एवरूपं महादानं, अदासिं यावजीविकं ।
न पाहं देस्स धनं दम्मि, न पि नत्थि धम्मं निचयो मयि ॥
३५. यथापि आतुरो नाम, रोगतो परिमुत्तिया ।
धनेन वेज्जं तप्पेत्वा, रोगतो परिमुच्चति ॥
३६. तथेवाहं जानमानो, परिपूरेतुमसेसतो ।
ऊनमनं पूरयितुं, देमि दानं वनिब्बके ।
निरालयो अपच्चासो सम्बोधिमनुपत्तियाति ॥

४. महासुद्धस्सनचर्या

(याचकहरूलाई अभिलषित दान, सं. ९५)

२८. जब म कुनै जन्ममा कुशावती नगरको राजा बनेको समयमा मेरो नाम महासुदर्शन थियो र महान् बलशाली चक्रवर्ती राजा भएको थिएँ ॥२८॥
२९. त्यस समय प्रत्येक दिन आफ्ना समस्त राज्यमा दिनको तीनचोटि यो घोषणा गरेको थिएँ - “को के चाहन्छ ? कसको के प्रार्थना (विशेष इच्छा) छ ? कसलाई कुनचाहीं धन दिनुपर्छ ?” ॥२९॥
३०. को भोको छ ? कसलाई प्यास लागेको छ ? कसलाई माला या गन्ध-विलेपन गर्न चाहिएको छ ? कसलाई कुनै रत्न या महार्घ वस्त्र चाहिन्छ ? को नग्न (निर्वस्त्र) छ ? कसलाई के लाउनुप्यो ? ॥३०॥
३१. मार्गमा यात्राको समयमा कसलाई छाताको आवश्यक हुन्छ ? कसलाई सुन्दर एवं मृदु जुत्ता चाहिन्छ ? यसप्रकारले मैले प्रातः साँझ जहाँ तहाँ यस्तो किसिमले घोषणा गराउँदै रहेको थिएँ ॥३१॥
३२. मैले यसरी केवल दश या सय स्थानहरूमा मात्र होइन, आफ्नो राज्यका हजारौँ स्थानहरूमा पनि यस्तो किसिमले घोषणा गराई याचकहरूलाई अभीष्ट (थुप्रो) वितरित गराउने गरेको थिएँ ॥३२॥
३३. यो घोषणापछि, मेरो सम्मुख दिन या रातमा जो पनि याचक आउने गरे तिनलाई मैले उसको इच्छानुसार (जतिमागे पनि) दान दिने गरें, कोही कुनै कहिले पनि खाली हात फर्काउन परेको थिएन । ॥३३॥
३४. यसप्रकार, मैले जीवनपर्यन्त यस्तै पद्धतिले दान गरें । यस्तो दान दिएको समय मेरो न कोहीसँग द्वेष थियो न मैले त्यसबाट बचाएर केही संग्रह नै गरिराखेको थिएँ । ॥३४॥
३५. जसरी कोही रोगी, आफ्नो रोगबाट मुक्ति पाउनको लागि चिकित्सकलाई धनद्वारा सन्तुष्ट गराई, रोगबाट मुक्त हुन्छ । ॥३५॥
३६. यस्तैप्रकारले मैले सम्भना गर्दै, प्रत्येक याचकको इच्छालाई समस्तरूपले पूर्ण गर्नको लागि सतत प्रयास गरेको थिएँ । मैले त्यस्तो दान आफ्नो हृदय सङ्कीर्ण गरी गरेको थिएँ, अपितु मैले त्यस दानप्रति निराशक एवं निष्काम भएर नै, सम्बोधि-प्राप्तिको इच्छाले त्यसकिसिमको दान गरेका थिएँ । ॥३६॥

५. महागोविन्दचरिया

महागोविन्द सुत्तन्त (दीर्घनिकाय)

३७. पुनापरं यदा होमि, सत्तराजपुरोहितो ।
पूजितो नरदेवेहि, महागोविन्द ब्राम्हणो ॥
३८. तदाहं सत्तरज्जेसु, यं मे आसि उपायनं ।
तैन देमि महादानं, अवखोब्भं सागरूपमं ॥
३९. न मे देस्सं धनं धज्जे, न पि नत्थि निचयो मयि ।
सब्बज्जुतं पियं यद्धं, तस्मां देमि वरं धनंति ॥

६. निमिराजचरिया

(निमिजातक, सं. ५४१)

४०. पुनापरं यदा होमि मिथिलायं पुरुत्तमे ।
निमि नाम महाराजा, पण्डितो कुसलत्थिको ॥
४१. तदाहं मापयित्वान, चतुस्सालं चतुम्मुखं ।
तत्थ दानं पवत्तेसिं, मिगपक्खिनरादिनं ॥
४२. अच्छादनं च सयनं, अन्नं पानं च भोजनं ।
अब्बोच्छिनं करित्वानं, महादानं पवत्तरियं ॥
४३. यथापि सेवको सामिं, धनहेतुमुपागतो ।
कायेन वाचा मनसा, आराधनियमेसति ॥
४४. तथेवाहं सब्बभवे, परियेसिस्सामि बोधिजं ।
दानेन सत्ते तप्पेत्वा, इच्छामि बोधिमुत्तमंति ॥

५. महागोविन्दचरिया

(उपहारहरूको दान)

३७. पुनः म कुनै ब्राम्हणकुलमा महागोविन्द नामले उत्पन्न भएँ । त्यस जन्ममा देवता र मनुष्य दुबैमा म नै अतिशय प्रतिष्ठित थिएँ । त्यस जन्ममा म सात प्रमुख राजाहरूको पुरोहित थिएँ । ॥३७॥
३८. त्यस राजाहरूबाट उपहारको रूपमा जो कुनै धन मिलेको थियो त्यसलाई मैले महादान (भोजन) को रूपमा कुनै प्रकारको लोभविना नै समुद्रको जस्तो गम्भीरताको साथ वितरित गरेको थिएँ । ॥३८॥
३९. यसकिसिमले दान गरेको समय न मलाई कुनै प्रतिकूलता भएको थियो र न मैले त्यस उपहारबाट केही बचाएर नै राखेको थिएँ । ॥३९॥

६. निमिराजाचरिया

(महादानको विवरण)

४०. पुनः एकचोटि मैले प्रसिद्ध मिथिला नगरमा निमि नाम गरेको राजा भएँ । म त्यस जन्ममा शास्त्रज्ञ भएतापनि मैले कुशलताको गवेषणामा नै सतत प्रयत्नशील रहेको थिएँ । ॥४०॥
४१. त्यस समय मैले एउटा चारै दिशाहरूमा द्वार भएको विशाल चतुःशालामा (चारपाते भएको एक विशाल मञ्च जस्तो) मैले पशु, पंक्षी एवं मनुष्यहरू सबैको लागि दानको व्यवस्था गरें । ॥४१॥
४२. मैले उसलाई बिछौना, ओढ्ने खास्तो, अन्न, पान; भोजन आदिको निरन्तर महादान गरेको थिएँ । ॥४२॥
४३. जसरी जब कोही सेवक (याचक) कुनै स्वामी (धनपति) सँग धन प्राप्तिको आशाले आएको हुन्छ तब ऊ आफ्नो मन वचन कर्मले सर्वथा आराधना चाहना गर्दछ । ॥४३॥
४४. त्यसरी नै मैले आफ्नो त्यस समस्त जीवनमा बोधिजन्य ज्ञानको गवेषणा गरिरहेको थिएँ र त्यसैको प्राप्ति हेतुले यस्तो दानद्वारा प्राणीहरूलाई सन्तुष्ट गर्दैरहें जसको फलस्वरूप मलाई बोधित्व प्राप्त अवश्य हुनेछ । ॥४४॥

७. चन्दकुमारचरिया

(खण्डहालजातक, सं. ५४२)

४५. पुनापरं यदा होमि एकराजस्स अत्रजो ।
नगरे पुप्फवतिया कुमारे चन्दसव्हयो ॥
४६. तदाहं यजाना मुत्तो, निक्खन्तो यञ्जवाटतो ।
संवेगं जनयित्वान, महादानं पवत्तयिं ॥
४७. नाहं पिवामि खादामि, न पि भुञ्जामि भोजनं ।
दाक्खिण्ये अदत्वान, अपि छप्पञ्ज रत्तियो ॥
४८. 'यथा' पि वाणिजो नाम, कत्वान भण्डसञ्चयं ।
यत्थ लाभो महा होति, तत्थ तं हरति भण्डकं ॥
४९. तथेव सकभुत्तापि, परे दिन्नं महप्फलं ।
तस्मा परस्स दातब्बं, सतभागो भविस्सति ॥
५०. एतमत्थवसं अत्वा, देमि दानं भवाभवे ।
न पटिक्कमामि दानतो, सम्बोधिमनुपत्तियाति ॥

८. सिविराजचरिया

(सिविजातक, सं. ४९९)

५१. अरिद्वसव्हये नगरे, सिविनामासिं खत्तियो ।
निसज्ज पासदवरे, एदं चिन्तेसहं तदा ॥
५२. यं किञ्चि मानुसं दानं, अदिन्नं मे न विज्जति ।
योपि याचेय्य मं चक्खुं, ढदय्यं अविकम्पितो ॥

७. चन्द्रकुमारचरिया

(यज्ञ त्याग गरी महादान)

४५. पुनः एकचोटि पुष्यवती नगरमा एकराज नाम गरेको राजाको चन्द्रकुमार नाम गरेको पुत्रको रूपमा उत्पन्न भएँ । ॥४५॥
४६. तब मैले (हिंसाकर्मयुक्त) यज्ञकर्म त्यागदै यज्ञवेदिकाबाट अलग भई, त्यसमा विरक्ति ग्रहण गरी, महादान गर्न स्वीकार गरें । ॥४६॥
४७. तब मैले यो सङ्कल्प गरें कि दान नदिइकन न खानेछु, न पिउनेछु, न भोजन गर्नेछु, साँच्चै नै यसो गर्नको निमित्त पाँच छ दिन नै किन नबितोस् । ॥४७॥
४८. त्यसरी नै कुनै ब्यापारीले ब्यापारयोग्य बस्तुहरू संग्रह गरी जहाँ अधिक से अधिक लाभको आशामा ती बस्तुहरू लिएर गई ब्यापार गर्ने । ॥४८॥
४९. जस्तो कि कोही आफ्नो थालीमा भएको भोजनबाट केही अंश यदि कुनै भोकाएको लाई दियो भने त्यसको अधिक फल हुनेछ, त्यसैप्रकारले यस्तो दान दोस्रोको निमित्त अवश्य गर्नुपर्दछ, किनकि यस्तो दान सद्गुणले अधिक फल हुनेछ । ॥४९॥
५०. यसको वास्तविकतालाई जानेर मैले प्रत्येक जन्ममा दान-क्रियामा लागिहेको छु । यस्तो क्रियामा कहिल्यै विरत हुनेछैन किनकि मलाई यसको फलस्वरूप बोधि प्राप्त गर्नेछु । ॥४०॥

८. शिविराजचरिया

(नेत्रदान)

५१. म कुनै जन्ममा अरिष्ट नामगरेको नगरको क्षत्रिय कुलमा उत्पन्न भएको थिएँ । त्यस समय, प्रासादमा बसेर मैले बिचार गरें । ॥५१॥
५२. मनुष्य भएर कुनैपनि बस्तु दान दिन सकिन्छ, त्यो मेरो लागि पनि अशक्य छैन । यदि कोही केही आवश्यक भएको कुनै पुरुष मसँग मेरो एक आँखा मागेमा पनि मैले निर्भय भएर दान दिन सक्छु । ॥५२॥

५३. मम सङ्कप्पमञ्जाय, सक्को देवानमिस्सरो ।
निस्सिन्नो देवपरिसाय, इदं वचनमब्रविं ॥
५४. निसज्ज पासादवरे, सिविराजा महिद्धिको ।
चिन्तेन्तो विविध दानं, अदेय्य सो न पस्सति ॥
५५. तथं नु वितथं नेतं, हन्द वीमंसयामि तं ।
मुहुत्तं आगमय्याथ, याव जानामि तं मनं ॥
५६. पवेधमानो पलितसिरो, वल्लिगतो जरातुरो ।
अन्धवण्णो'व हुत्वान, राजानं उपसङ्कमि ॥
५७. सो तदा पग्गहेत्वान, वामं दक्खिणबाहु च ।
सिरास्मं अज्जलिं कत्वा, इदं वचनमब्रवि ॥
५८. याचामि तं महाराज, धम्मिक रट्टवड्ढन ।
तव दानरता कित्ति, उग्गता देवमानुसे ॥
५९. उभो'पि नेता नयना, अन्धा उपहता मम ।
एकं मे नयनं देहि, त्वं'पि एकेन यापम ॥
६०. 'तस्साहं वचनं सुत्वा, हट्ठो संविग्गमानसो ।
कतञ्जली वेदजातो, इदं वचनमब्रविं ॥
६१. इदानाहं चिन्तयित्वान, पासादतो इधागतो ।
त्वं मम चित्तमञ्जाय, नेत्तं याचितुमागतो ॥
६२. अहो मे मानसं सिद्धं सङ्कप्पो परिपूरितो ।
अदिन्नपुब्बं दानवरं, अज्ज दस्सामि याचके ॥
६३. सहि सिवक, उट्ठेहि, मा दन्धयि मा पवेधयि ।
उभो' पि नयनं देहि, उप्पाटेत्वा वणिब्बके ॥
६४. ततो सो चोदितो मय्हं, सिवको वचनङ्कुरो ।
उद्धरित्वान पादासि, तालमिज्जं व याचके ॥

५३. मेरो यो सङ्कल्प जानेर देवपरिषद्मा बसिरहेका देवराजहरूले यो कुरो भने ॥५३॥
५४. आफ्नो उच्च प्रासादमा बसेर अपरिमित (धनका) को स्वामी शिवि राजाले यस्तो सोचिरहेको छ कि उसको लागि कुनैपनि कुरा अदेय छैन । ॥५४॥
५५. उसको त्यो चिन्तन यथार्थ हो वा होइन-यसलाई मैले समीक्षा गर्नेछु । तपाईंहरू केही क्षण प्रतीक्षा गर्नुस्, मैले उसको मनस्थिति थाहापाउन प्रयास गर्छु । ॥५५॥
५६. यसरी भनेर देवराज शक्र थर थर काम्दै र सेताम्य कपाल पालेको वृद्ध अन्धो पुरुषजस्तो आफ्ना शरीर बनाई मेरो अगाडि आइपुगे । ॥५६॥
५७. उसले आफ्नो वाम तथा दक्षिण हातहरू जोडी यो वचन भन्नुभयो । ॥५७॥
५८. हे राष्ट्रवर्धन धार्मिक राजा ! तपाईंको दान यशको कुरा मनुष्यहरूमा सर्वत्र फैलिएको छ । ॥५८॥
५९. मेरा दुबै नेत्र (आँखा) यस समय दृष्टिविहीन भइसकेको छ, अतः तपाईं आफ्ना दुई नेत्रमध्ये एउटा दिनुभएर र अवशिष्ट एउटा नेत्रले तपाईं पनि आफ्नो कार्यसाधन गरिरहनुहोला । ॥५९॥
६०. उसको त्यो वचन सुनेर मैले आफ्नो हात जोडेर हर्षपूर्वक प्रफुल्लित भई उसको वेदनालाई सम्झँदै यसो भनें ॥६०॥
६१. अहो ! अहिले मैले यही सोचँदै आफ्नो प्रासादबाट ओर्लेर यतातिर आइरहेको छु कि तपाईंले मेरो मनको सङ्कल्प जानेर नेत्रको याचना हेतुले आउनुभयो । ॥६१॥
६२. तपाईंको यस आगमनबाट मेरो मनको सङ्कल्प पूर्ण भयो । अब मैले नेत्र-प्रयोजन गर्न तपाईं याचकलाई यो अपूर्व दान अवश्य दिन्छु । ॥६२॥
६३. अहो सीव (नेत्रवैद्य) उठ, डराउनुपर्दैन आफ्नो हात नकम्पाई दुबै नेत्र निकालेर उस याचकलाई दिनु । ॥६३॥
६४. तब मद्दारा प्रेरित त्यस नेत्रवैद्यले मेरो आज्ञालाई माने तथा मेरा दुबै नेत्र निकालेर त्यस याचकको हातमा तालफलको समान राखिदिए । ॥६४॥

६५. ददमानस्स देन्तस्स, दिन्नदानस्स मे सतो ।
चित्तस्स अञ्जथा नत्थि, बोधियायेव कारणा ॥
६६. न मे देस्सा उभो चक्खू, अत्ता न मे न देस्सियो ।
सब्बञ्जजुतं पियं मय्हं, तस्मा चक्खुं अदासहंति ॥

९. वेस्सन्तरचरिया

(वेस्सन्तरजातक, सं. ५४७)

६७. यामे अहोसि जनिका, फुस्सती नाम खत्तिया ।
सा अतीतासु जातीसु, सक्कस्स महेसी पिया ॥
६८. तस्मा आयुक्खयं जत्वा, देविन्दा एकदब्रवि ।
ददामि ते दस वरे, वरभदे यदिच्छति ॥
६९. एवं वुत्ता च सा देवी, सक्क पुनिदमब्रवि ।
किं नु मे अपराधत्थि, किं नु देस्सा अहं तव ।
रम्मा चावेसि मं ठाना, वातो व धरणीरूहं ॥
७०. एवं वुत्तो च सो सक्को, पुन तस्सिदमब्रवि ।
न चेव ते कतं पापं, न च मे त्वंसि आप्पिया ॥
७१. एत्तकंयेव ते आयु, चवनकालो भविस्सति ।
पटिग्गण्ह मया दिन्ने, वरे दस वरूत्तमे ॥
७२. सक्केन सा दिन्नवरा, तुट्टहट्टा पमोदिता ।
ममं अब्भन्तरं कत्वां, फुस्सती दस वरे वरी ॥

६५. यस नेत्रदानलाई सङ्कल्प गरी नेत्रदान दिएको समय तथा नेत्रदानपछि पनि मेरो मनमा कुनैप्रकारको सङ्कल्प-विकल्प आएको छैन । यसमा एकमात्र कारण मेरो बोधि-प्राप्तिको नै प्रबल इच्छा थियो । ॥६५॥
६६. यस नेत्रदानको समय न मेरा आफ्ना नेत्रहरूप्रति कुनै द्वेषभाव नै थियो न म आफैँप्रति पनि कुनै द्वेष थियो । बस मलाई त केवल सर्वज्ञता नै प्रिय थियो, जसको कारण मैले यस नेत्रदानहेतु कटिबद्ध भएँ । ॥६६॥

९. वेस्सन्तरचरिया

(सर्वस्वदान)

६७. यसअगाडि वर्णित जन्ममा जो क्षत्रिय कुलोत्पन्न स्पर्शती (फुस्सती) नाम गरेकी माता भएकी तिनी कुनै पूर्वजन्ममा देवराज शक्रकी महारानी थिइन् । ॥६७॥
६८. उनको आयुक्षयको ज्ञान भएपछि शक्रदेवेन्द्रले उनलाई भने - “मैले तिमीलाई दश वर (इच्छापूर्तिको आश्वासन) दिन चाहन्छु, जो इच्छा छ, त्यो वर माग्नु । ॥६८॥
६९. (शक्रद्वारा) यस्तो भनेपछि ती देवीले शक्र देवराज इन्द्रसँग यस्तो भनिन्, “मैले तपाईंमा कुनै अपराध गरेको छु या कुनै कारण तपाईंले मसँग कुनै दोष देख्नुभएको छ । तपाईंले मलाई यस रम्य स्थानमा त्यसैप्रका यहाँबाट हटाउन चाहिरहनुभएको छ, जसरी कुनै तीव्र आंधीबेरी ले कुनै वृक्षको मूललाई उखेल्ने गरिरहेको छ । ॥६९॥
७०. उनीद्वारा यस्तो भनेपछि शक्र देवराज इन्द्रले उत्तर दियो - “तिमीले कुनै पनि पाप गरेकी छैनौ, न तिमीले मलाई कुनै द्वेष गरेको छ । ॥७०॥
७१. परन्तु तिम्रो आयु (स्वर्गमा रहने समय) यति नै मात्र थियो अब तिम्रो यहाँबाट च्युत हुने समय आयो । अतः तिमी मद्दारा दिइएको दशवटा वर स्वीकार गर । ७१॥
७२. यसप्रकार उनी शक्रद्वारा दश वर प्राप्त गरी ती दशवरहरूमा म उनको पुत्र हुने जानेर, धेरै नै प्रसन्न भएँ । ॥७२॥

७३. 'ततो चुता सा फुस्सती, खत्तिये उपपज्जथ ।
जेतुत्तरम्हि नगरे, सज्जयेन समागमि ॥
७४. 'यदाहं फुस्सतिया कुच्छिं ओक्कन्तो पियमातुया ।
मम तेजेन मे माता, सदा दानरता अहु ॥
७५. 'अधेन आतुरे जिण्णे, याचके अद्धि के जने ।
समणे ब्राम्हणे खोणे, देति दानं अकिञ्चने ॥
७६. 'दस मासे धारयित्वान, करोन्ते पुरं पदाक्खणं ।
वेस्सानं वीथिया मज्जे, जनेसि फुस्सती मम ॥
७७. 'न मय्ह मत्तिकं नामं, नपि पेट्तिकसम्भवं ।
जातेत्थ वेस्सवीथिया, तस्मा वेस्सन्तरो अहु ॥
७८. यदाहं दारको होमि, जातिया अट्ठवस्सिको ।
तदा निसज्ज पासादे, दानं दातुं विचिन्तयिं ॥
७९. हृदयं दयय्यं चक्खु, मंसं'पि स्र्घिरं'पि च ।
ददेय्यं कायं सावेत्वा, यदि कोचि याचये ममं ॥
८०. 'सभावं चिन्तयन्तस्स, अकम्पितमसण्ठितं ।
अकम्पि तत्थ पथवी, सिनेरुवनवटंसका ॥
८१. 'अन्वद्धमासे पन्नरसे, पुण्णमासे उपोसथे ।
पच्चयं नागमारूह, दानं दातुं उपागमिं ॥
८२. 'कलिङ्गरट्ठविसया, ब्राम्हणा उपगच्छु मं ।
अयाचुं मं हत्थिनागं, धज्जं मङ्गलसम्मत्तं ॥
८३. 'अवट्टिको जनपदो दुब्भिकखो छातको महा ।
ददाहि पवरं नागं, सब्बसेतं गजुत्तमं ॥

७३. स्वर्गबाट च्युत भएर उनी फुस्सती यस लोकमा कुनै क्षत्रियकुलमा उत्पन्न भइन् र जेतनगरको सञ्जय नाम गरेको क्षत्रियकी भार्या बनिन् । ॥७३॥
७४. जब म आफनी त्यस प्रिय माता फुस्सतीको कोखमा आएँ तब मेरो यस आगमनको पुण्यप्रभावले उनले सँधैँ दान गर्न थालिन् । ॥७४॥
७५. उनले त्यस समय निर्धन, रोगी, वृद्ध भिखारी, यात्रीजन, श्रमण, दुर्बल एवं अकिञ्चन लोकहरूलाई दान दिइरहेछन् । ॥७५॥
७६. उनले मलाई १० महिनासम्म उनको गर्भमा धारण गरी, नगरको प्रदक्षिणा गर्दै वेश्याहरूको गल्लीमा गएर मलाई जन्माउनुभयो । ॥७६॥
७७. अतः मेरो नाउँ वेस्सन्तर (वेश्यान्तर = वेश्याहरूको बीचमा उत्पन्न) राखिएको थियो । मेरो नाम न मातासँग सम्बद्ध छ न पितासँग नै । ॥७७॥
७८. जब मेरो आयु आठ वर्षको भयो, मैले आफ्नो प्रासादमा बसेर सर्वविध दान दिनको लागि निश्चय गरें । ॥७८॥
७९. त्यस समय मेरो यही नै निश्चय थियो कि यदि कोही मसँग मेरो हृदय, नेत्र, मांस या रक्त यहाँसम्म कि मेरो शरीरको अङ्गसम्म पनि मागेतापनि त्यो पनि मैले उसलाई दिनेछु । ॥७९॥
८०. मद्वारा यो दृढ एवं स्थिर सङ्कल्प गरेको समय सुमेरु, वन, पुष्प-फल वृक्षहरूसहित यो समस्त पृथ्वी कम्प भएको थियो । ॥८०॥
८१. म प्रत्येक पक्षको अमावस्या र पूर्णिमाको उपोसथको दिन प्रत्यय नाम गरेको हात्तीमाथि आरूढ भएर दान दिनको निमित्त जाने गरेको थिएँ ॥८१॥
८२. एकचोटिको कुरा हो - कलिङ्गबासी केही ब्राम्हण म भएको ठाउँमा आए र उनीहरूले मसँग त्यो सौभाग्यशाली एवं माङ्गलिक हात्ती माग्न थाले ॥८२॥
८३. त्यस देशमा त्यस वर्ष अकाल (दुर्भिक्ष) को कारण भुखमरी फैलिएको थियो । उनीहरूले मागेको हुँदा मैले आफ्नो त्यो श्वेत हस्ती, जो कि हजारौंमध्ये मुख्य थियो, उसलाई मैले दिएँ । ॥८३॥

८४. ददामि न विकम्पामि, यं मं याचन्ति ब्राम्हणा ।
सन्तं नप्पतिगूहामि, दाने मे रमते मनो ॥
८५. न मे याचकमनुप्पत्ते, पटिक्खेपो अनुच्छवो ।
मा मे भिज्जि समादानं, दस्सामि विपुलं गजं ॥
८६. नागं गहेत्वा सोण्डाय, भिङ्गारे रतनामये ।
जलं हत्थे आकिरित्वा, ब्राम्हणानं अदं गजं ॥
८७. पुनापरं ददन्तस्स, सब्बसेतं गजुत्तमं ।
तदापि पथवी कम्पि, सिनेरूवनवटंसका ॥
८८. तस्स नागस्स दानेन, सिवयो कुद्धा समागता ।
पब्बाजेसुं सका रट्ठा वड्ढं गच्छतु पब्बतं ॥
८९. तेसं निच्छुभमानानं अकम्पित्थमसण्ठितं ।
महादानं पवत्तेतुं, एकं वरमयाचिसं ॥
९०. याचिता सिवयो सब्बे, एकं वरमदंसु मे ।
सावयित्वा कण्णभेरिं, महादानं ददामहं ॥
९१. अथेत्थ वत्तसी सहो, तुमुलो भेरवो महा ।
दानेनिमं नीहरन्ति, पुन दानं ददातयं ॥
९२. हत्थिं अस्से रथे दत्त्वा, दासिं दासं गवं धनं ।
महादानं ददित्वान, नगरा निक्खमिं तदा ॥

८४. ब्राम्हणहरूलाई त्यो दान गरेको समय मेरो चित्तमा न कुनै क्षोभ (व्यग्रता) भयो, न कुनै चञ्चलता नै । मैले त्यसलाई दिनको लागि कुनै छल (बहाना) पनि गरेको छैन, किनकि दान गर्ने कुरा स्वयं मेरो धेरै प्रिय कुरा थियो ॥८४॥
८५. मेरो सम्मुख ती याचकहरू आएपछि, न मेरो चित्तमा कुनै प्रतिक्षेप (विरोध) नै भयो, न त कुनै उदासीनता नै । बस, केवल मद्वारा कृत दानसङ्कल्प पूर्ण हुनेछ भन्ने ममा थियो । यसकारण त्यो श्रेष्ठगज उनीहरूलाई दान दिएं । ॥८५॥
८६. एउटा हातमा त्यस गजको सूँड समातेर तथा दोस्रो हातमा रत्नालंकृत सुवर्णपात्रले जल चढाई मैले त्यस गजलाई सङ्कल्प गरी दान दिएं । ॥८६॥
८७. मद्वारा यस सर्वश्रेष्ठ गजदान, दिएको समय एकचोटि पुनः यो पृथ्वीस्थित समस्त सुमेरु, वन-वृक्षहरूसहित कम्प भएको थियो । ॥८७॥
८८. त्यस गज श्रेष्ठलाई दान गरेपछि त्यहाँ बस्ने शिविजन क्रुद्ध भएर त्यहाँ आए र उनीहरूले मलाई आफ्नो राष्ट्रबाट निष्कासित गरिदिए तथा वड्ड पर्वतमा गएर रहने आज्ञा दिए ॥८८॥
८९. ती शिविहरू क्रोधित भएतापनि तथा उनीहरूद्वारा देश निकाला गरिएतापनि मलाई न क्षोभ नै भयो, न दानक्रियाप्रति आस्था नै कम भयो । त्यस समय मैले उनीहरूसँग एउटा वर (सुविधा) मागें । ॥८९॥
९०. जब मैले ती शिविहरूसँग बारम्बार आग्रह गरें तब उनीहरूले मलाई यो सुविधा दिए कि मैले त्यहाँ जनतालाई सुनाउन योग्य दुन्दुभिध्वनि महादान ग्रहणका लागि घोषणा गर्न सकूँ । ॥९०॥
९१. उक्त दुन्दुभिवादन यस्तो तीव्र एवं दूरगामी ध्वनि भयो कि यसलाई सुनेर याचकसमूह म भएको ठाउँमा आए कि मैले पुनः पूर्ववत् दान गर्नेछु । ॥९१॥
९२. तब मैले याचकहरूको गज, अश्व, रथ, दास, दासी, गौ, मुद्रा (नगद धन) एवं महादान (अन्नदान) आदि दिएं, तिनीहरू त्यस नगरबाट प्रस्थान गरे ॥९२॥

८३. निक्खमित्वान नगरा निवत्तित्वा विलोकिते ।
तदापि पथवी कम्पि, सिनेरूवनवटंसका ॥
८४. चतुवाहिं रथं दत्त्वा, ठत्त्वा चातुम्महापथे ।
एकाकियो अदुतियो मद्दिदेविं इदमब्रविं ॥
८५. त्वं मद्दि कण्हं गण्हाहि, लहुका एसा कनिट्टिका ।
अहं जालिं गहेस्सामि, गरूको भातिको हि सो ॥
८६. पदुमं पुण्डरीकं व मद्दी कण्हाजिनग्गही ।
अहं सुवण्णबिम्बं व, जालिं खत्तियमग्गहिं ॥
८७. अभिजाता सुखुमाला, खत्तिया चतुरो जना ।
विसमं समं अक्कमन्ता, वड्ढं गच्छाम पब्बतं ॥
८८. ये केचि मनुजा एन्ति, अनुमग्गे पटिप्पथे ।
मग्गन्ते पटिपुच्छाम, कुहिं वड्ढन्तपब्बतो ॥
८९. ते तत्थ अम्हे पस्सित्त्वा, करूणं गिरमुर्दारयुं ।
दुक्खं ते पटिवेदेन्ति, दूरे वड्ढन्तपब्बतो ॥
१००. यदि पस्सन्ति पवने, दारका फलिने दुमे ।
तेसं फलानं हेतुम्हि, उपरोदन्ति दारका ॥
१०१. रोदन्ते दारके दिस्वा, उब्बिद्धा विपुला दुमा ।
सयमेवोणमित्वान, उपगच्छान्ते दारके ॥
१०२. इदं अच्छरियं दिस्वा, अब्भुतं लोमहंसनं ।
साहुकारं पवत्तेसि, मद्दी सब्बङ्गसोभणा ॥
१०३. अच्छेरं वत लोकस्मिं, अब्भुतं लोमहंसनं ।
वेस्सन्तरस्स तेजेन, सयमेवोणता दुमा ॥

९३. त्यस नगरबाट निस्किएको समय मैले चारैतिर सिंहावलोकन गर्ने । त्यस समय पनि यो समस्त पृथ्वी पूर्ववत् कम्प भएको थियो । ॥९३॥
९४. चारजना मनुष्यहरू बस्न योग्य एक रथ चौबाटोमा खडा गरी, त्यस रथलाई पनि कुनै याचकलाई दिएर जब म कुनै साथीविनाको एकलै भएँ तब मैले मात्र देवी (आफ्नी भार्या) लाई यो भनें । ॥९४॥
९५. "माद्री ! तिमिले यश (नामगरेकी पुत्री) लाई बोके किनकि यिनी सानी र दुब्ली छिन् । जालिम (पुत्र) मोटो, भारी छ र तिनको ठूलो दाजु पनि हो" ॥९५॥
९६. "त्यसपछि नीलकमलजस्तो कृष्णाजिनीलाई माद्रीले बोकिन् सुवर्णाकृति भएको क्षत्रियकुमार जालिमलाई मैले बोकेँ" ॥९६॥
९७. यसप्रकार, आभिजात्य कुलोत्पन्न हामी चारै क्षत्रियहरू सम-विषम मार्गहरूबाट पार गर्दै वङ्क पर्वतमा जानको लागि अगाडि बढ्यौं ॥९७॥
९८. "मार्गमा, जो कोही अगाडि आउँदै गरेको कुनै पनि यात्रीसँग भेट हुन्थ्यो तिनीसित सोध्ने गरेको थिएँ कि वङ्क पर्वत त्यहाँबाट कति टाढा छ" ॥९८॥
९९. ती यात्री हाम्रो दीन अवस्था देखेर करुणापूर्वक यही नै भन्थे कि अरे ! तपाईं कुनै विपत्तिमा फँसिरहेको जस्तो देखिन्छ, वङ्क पर्वत त यहाँबाट धेरै टाढा छ ॥९९॥
१००. मार्गमा, दुबै बच्चा कुनै उद्यानमा फल फलिरहेको वृक्षलाई देखेपछि ती फलहरू पाउनको लागि रुने गरेका थिए ॥१००॥
१०१. बच्चाहरू रोइरहेको देखेर ती विशाल एवं अगला वृक्षहरूमा पनि दया उब्जेको थियो र वृक्ष आफैँ झुकेर बच्चाहरूका छेउ पुगेका थिए ॥१०१॥
१०२. यस्तो रोमहर्षक आश्चर्यमय घटना देखेर सर्वाङ्ग सुन्दरी आमाले त्यस वृक्षहरूलाई साधुवाद दिएर भनिन् ॥१०२॥
१०३. लोकमा ती वृक्ष त्यसप्रकारले झुकेको मा जुन अद्भुत आश्चर्यमय घटना भयो त्यो विस्मन्तरको तपको प्रभावले भएको हो ॥१०३॥

१०४. सङ्घिपिंसु पथं यक्खा, अनुकम्पाय दारके ।
निक्खन्तदिवसेनेव, चेतरेट्टमुपागमुं ॥
१०५. सट्टिराजसहस्सानि, तदा वसन्ति मातुले ।
सब्बे पञ्जलिका हुत्वा, रोदमाना उपागमुं ॥
१०६. तत्थ वत्तेत्वा सल्लापं, चेतेहि चेतपुत्तेहि ।
ते ततो निक्खमित्वान , वड्ढं अगमु पब्बतं ॥
१०७. आमन्तयित्वा देविन्दो, विस्सकम्मं महिद्धिकं ।
अस्समं सुकतं रम्म, पण्णसालं सुमापयं ॥
१०८. सक्कस्स वचनं सुत्वा, विस्सकम्मो महिद्धिको ।
अस्समं सुकतं रम्मं, पण्णसालं सुमापयि ॥
१०९. अज्झोगहित्वा पवनं, अप्पसद्दं निराकुलं ।
चतुरो जना मयं तत्थ, वसाम पब्बतन्तरे ॥
११०. अहं च मद्दिदेवी च, जाली कण्हाजिना चुभो ।
अज्जमज्जं सोकनुदा, वसाम अस्समे तदा ॥
१११. दारके अनुरक्खन्तो, असुज्जो होमि अस्समे ।
मद्दी फलं आहरित्वा, मोसेति सा तयो जने ॥
११२. पवने वसमानस्स, अद्धिको मं उपागमि ।
आयाचि पुत्तके मय्हं, जालिं कण्हाजिनं चुभो ।
११३. याचकं उपगतं दिस्वा, हासो मे उपज्जथ ।
उभो पुत्ते गहेत्वान, अदासिं ब्राम्हणे तदा ॥
११४. 'सके पुत्ते चजन्तस्स जूजके ब्राम्हणे यदा ।
तदा'पि पथवी कम्पि, सिनेरूवनवटंसका ॥
११५. पुनदेनसक्को ओरूय्ह, हुत्वा ब्राम्हणसन्निभो ।
आयाचि मं मद्दिदेविं, सीलवन्तिं पतिब्बतं ॥

१०४. (अन्तमा) यक्षहरूले आफ्ना दिव्य प्रभावद्वारा वड्ड पर्वत पुग्ने मार्ग यस्तो संक्षिप्तरूपले बनाइदिए कि भोलिपल्ट नै चेताराष्ट्र पुगियो ॥१०४॥
१०५. त्यस राष्ट्रमा मातुलपक्षका आठ हजार क्षत्रियहरू बसिरहेका थिए । उनीहरूलाई देखेर तिनीहरू सबै रूँदै हात जोडेर त्यहाँ गए ॥१०५॥
१०६. त्यहाँ ती चारजनासँग त्यस चेताराष्ट्रवासी मातुल जनहरूबाट विस्तृत वार्तालाप भयो । तदनन्तर, ती चारैजना वड्ड पर्वतमा पुगे ॥१०६॥
१०७. त्यस समय देवराज शक्रले विश्वकर्मालाई आदेश दिएअनुसार त्यहाँ एउटा आश्रम बनाएर त्यसमा एउटा पर्णकुटी पनि बनाइदिन् ॥१०७॥
१०८. देवराजको आदेश सुनेर बुद्धिसम्पन्न त्यस विश्वकर्माले त्यहाँ एउटा रम्य आश्रम र त्यहाँ एउटा पर्णकुटी बनाइदिए ॥१०८॥
१०९. त्यस नीरव एवं निर्जन अतएव शान्त उपवनमा प्रविष्ट भएर हामी चारै जना नै त्यस पर्वतमा रहन थाल्यौं ॥१०९॥
११०. म, माद्रीदेवी तथा कृष्णाजिनी एवं जालि-हामी चारै जना एक आपसमा शोकलाई फाली त्यस आश्रममा रहन थाल्यौं ॥११०॥
१११. बच्चाहरूलाई रक्षाका निमित्त म आश्रममा रहन्थें कि आश्रम निर्जन हुन दिइन । माद्री पर्वतस्थ जंगलको वृक्षबाट फल टिपेर ल्याउँदैथिई ॥१११॥
११२. त्यस वनमा रहेको समय हामीहरूकहाँ एक दिन एक यात्री याचक आए र उसले मसँग हाम्रा बच्चाहरू-कृष्णाजिनी तथा जालि उसको लागि दान मागे ॥११२॥
११३. याचकलाई त्यहाँ त्यस निर्जन स्थानमा उपस्थित भएको देखेर म मिश्रित हर्षले विभोर भएँ, मैले आफ्ना दुबै बच्चा त्यस ब्राम्हणलाई दान दिएँ ॥११३॥
११४. यसप्रकार मैले आफ्ना दुबै बच्चालाई त्यस याचक ब्राम्हणलाई दान दिएको समयमा पनि समस्त पृथ्वी पूर्ववत् कम्प भएको थियो ॥११४॥
११५. पुनः कुनै समय देवराज शक्रले देवलोकबाट आएर मसँग मेरी शीलवती, पतिव्रता पत्नी माद्रीलाई पनि मागे ॥११५॥

११६. मद्दिं हत्थे गहेत्वान, उदकंजलि पूरिय ।
पसन्नमनसङ्कप्पो, तस्स मद्दि अदासहं ॥
११७. मद्दिया दीयमानाय, गगने देवा पमोदिता ।
तदा'पि पथवी कम्पि, सिनेरूवनवटंसका ॥
११८. जालिं कण्हाजिनं धीतं, मद्दिदेविं पतिब्बतं ॥
चजमानो न चिन्तेसिं, बोधियायेव कारणा ॥
११९. न मे देस्सा उभो पुत्ता, मद्दिदेवी न देस्सिया ।
सब्बञ्जुतं पियं मय्हं, तस्मा' पि मे अदासहं ॥
१२०. पुनापरं ब्रह्मारज्जे, मातापितुसमागमे ।
कस्सणं परिदेवन्ते, सल्लपन्ते सुखं दुखं ॥
१२१. हिरोत्तप्पेन गरुणा, उभिन्नं उपसङ्कमि ।
तदा'पि पथवी कम्पि, सिनेरूवनवटंसका ॥
१२२. पुनापरं ब्रह्मारज्जा निक्खमित्वा सजातिभि ।
पविसामि पुरं रम्मं, जेतुत्तरं पुरुत्तमं ॥
१२३. रतनानिं सत्त वस्सिसु, महामेघो पवस्सथ ।
तदा' पि पथवी कम्पि, सिनेरूवनवटंसका ॥
१२४. अचेतनायं पथवी, अविज्जाय सुखं दुखं ।
सा' पि दानबला मय्हं, सत्तकखत्तुं पकम्पथा' ति ॥

११६. मैले भार्या माद्रीलाई पनि हात समातेर दोस्रो हातले जललिएर प्रसन्न मनले ती माद्रीलाई शक्र देवराज इन्द्रलाई दान दिएं ॥११६॥
११७. मद्दारा दिइएको भार्या माद्रीको यस दानलाई देखेर देवलोक धेरै नै प्रमुदित भयो । त्यस माद्रीलाई दान दिएको समयमा पनि समस्त पृथ्वी-पूर्ववत् कम्प भएको थियो ॥११७॥
११८. आफ्नी पुत्री कृष्णाजिनी र पुत्र जालि एवं प्रतिव्रता माद्री देवीलाई दान गरेको समय पनि मेरो मनमा कुनै व्याकुलता रहेन किनकि यस्तो अपूर्व दानहरूको फलस्वरूप नै मैले बोधित्व प्राप्त गर्न सक्नेछु ॥११८॥
११९. यी दुबै बच्चाहरू मलाई अप्रिय भएको थिएन, न आफ्नी पत्नी माद्रीसँग नै मेरो कुनै द्वेष थियो । यस दानमा एकमात्र कारण यो थियो कि मलाई सर्वज्ञता नै प्रिय थियो । अतः त्यसको प्राप्ति हेतुले गर्दा यो सबै दान गरि दिएं ॥११९॥
१२०. तदनन्तर कुनै दिन त्यस बनमा मेरा माता-पिता मलाई भेट्न आए भने, मैले करुणापूर्वक रोएर मेरो सुख-दुःख पोख्नेछु ॥१२०॥
१२१. म धेरै नै लज्जा एवं भयपूर्वक त्यसरी गएं । त्यस समय पनि यो समस्त पृथ्वी-पूर्ववत् कम्प भएको थियो ॥१२१॥
१२२. त्यसपछि जब मैले आफ्ना माता-पिताका साथ त्यही भीषण बनबाट पुनः त्यस श्रेष्ठ एवं रमणीय जेतनगरमा प्रविष्ट भएं ॥१२२॥
१२३. तब सप्तविध रत्नहरूको वर्षा भयो । महामेघ पनि वर्षा हुन थाल्यो । त्यस समय पनि यो समस्त पृथ्वी पूर्ववत् कम्प भएको थियो ॥१२३॥
१२४. यद्यपि यो पृथ्वी अचेतन छ, अतः सुख-दुःखको विषयमा कुनैपनि नजानेर पनि मेरो दान-पुण्यको कारण नै यस पृथ्वी सातचोटि कम्प भएको थियो ॥१२४॥

१०. ससपण्डितचरिया

(ससपण्डितजातक, सं. ३१६)

१२५. 'पुनापरं यदा होमि, ससको पवनचारको ।
तिगपण्णसाकफलभक्खो, परहेठनविवज्जितो ॥
१२६. 'मक्कटो च सिङ्गालो च उद्वपोतो चहं तदा ।
वसाम एकसामन्ता, सायं पातो च दिस्सरे ॥
१२७. 'अहं ते अनुसासमि किरिये कल्याणपापके ।
पापानि परिवज्जेथ, कल्याणे अभिनिविस्सथ ॥
१२८. उपोसथम्हि दिवसे चन्दं दिस्वान पूरितं ।
एतेसं तत्थ आचिक्खि, दिवसो अज्जुपोसथो ॥
१२९. 'दानानि पटियादेथ, दक्खिण्येयस्स दातवे ।
दत्त्वा दानं दक्खिण्ये, उपवस्सथुपोसथं ॥
१३०. ते मे साधु ति वत्त्वान, यथासत्ति यथाबलं ।
दानानि पटिया देत्त्वा, दक्खिण्येयं गवेस्सिसुं ॥
१३१. अहं निसज्ज चिन्तेसिं, दानं दक्खिणनुच्छवं ।
यदिहं लभे दक्खिण्येयं, किं मे दानं भविस्सति ॥
१३२. न मे अत्थि तिला मुग्गा, मासा वा तण्डुला वतं ।
अहं तिणेन यापेमि, न सक्का तिण दातवे ॥
१३३. यदि कोचि एति दक्खिण्यो, भिक्खाय मम सन्तिके ।
दज्जाहं सकमत्तानं, न सो तुच्छो गमिस्सति ॥

१०. शशपण्डितचरिया

(स्वशरीरको अपूर्वदान)

१२५. पुनः कुनै बेला म एक शशक (खरायो) को योनिमा जन्म लिएर कुनै पर्वतको मुनि रहेर तृण (घाँस), फलले आफ्ना जीवन यापन गर्दथे । त्यस जीवनमा पनि मेरो आफ्नो चेष्टाहरूले कसैलाई व्यथित गर्नको निमित्त कुनै प्रयास गरेको थिइन ॥१२५॥
१२६. त्यस समय एक बाँदर एक श्रृगाल (स्याल) एक उद्यपोत र म हामी चार जना एकै साथ बसिरहेका थियौं र प्रतिदिन प्रातः साँझ एकसाथ मिलेर रहेका थियौं ॥१२६॥
१२७. मैले ती तीनैलाई कुशल एवं अकुशल कर्महरूको विषयमा सचेत गरिरहेको थिएँ कि शुभ कर्ममा नै अभिनिवेश गर्नुपर्छ र अशुभ कर्म त्यागिदिनुपर्छ ॥१२७॥
१२८. उपोसथको दिन जब मैले आकाशमा पूर्णचन्द्र हेरेको थिएँ तब तिनीहरूलाई बताएको थिएँ कि आज उपोसथव्रत बस्नुपर्छ ॥१२८॥
१२९. आजको दिन याचकहरूलाई उनीहरूले जति मागे पनि दान गर । त्यो दान गरी उपोसथव्रत गर्नाले दुईप्रकारका गुण फल प्राप्त हुनेछ ॥१२९॥
१३०. उनीहरूले मैले भनेका कुरालाई स्वीकार गरी यथाबल यथासामर्थ्य दान क्रिया गर्नको निमित्त याचकलाई खोज्दैरहे ॥१३०॥
१३१. म पनि एकान्तमा बसेर सोच्दथेँ कि मैले यस्तो कुन शुभ-दान गरौं, जो मेरो सामर्थ्यको अन्तर्गत पनि छ र मेरो शोभाको अनुरूप पनि छ किन्तु मैले कुनै याचक पाएँ भने पनि उसलाई मैले के दान दिनेछु ॥१३१॥
१३२. किनकि मसँग कसैलाई दिनको निमित्त न तिल छ, नमुगी छ, न चामल छ । म स्वयम् घाँस पात खाएर जीवन यापन गरिरहेको छु ॥१३२॥
१३३. (अतः मैले यस्तो किन नगरूँ कि) “यदि कुनै याचक मेरो अगाडि आएमा उसलाई म स्वयम् आफूलाई नै समर्पित गरिदिन्छु, जसले गर्दा ऊ खाली हातले फर्केर जान नपरोस्” ॥१३३॥

१३४. मम सङ्कप्पमज्जाय सकको ब्राम्हणवण्णिना ।
आसयं मे उपागच्छि, दानवीमंसनाय मे ॥
१३५. तमहं दिस्वान सन्तुट्ठो, इदं वचनमब्रविं ।
साधु खोसि अनुप्पत्तो, घासहेतु ममन्तिके ॥
१३६. अदिन्नपुब्बं दानवरं, अज्ज दस्सामि ते अहं ।
तुवं सीलगुणूपेतो, अयुत्तं ते परहेठनं ॥
१३७. एहि अग्गिं पदीपेहि, नानाकट्टे समानय ।
अहं पघिस्समत्तानं, पक्कं त्वं भक्खयिस्ससिं ॥
१३८. साधू' ति सो हट्ठमनो नानकट्टे समानयि ।
महन्तं अकासि चित्कं, कत्वा अङ्गारगम्भकं ॥
१३९. अग्गिं तत्थ पदीपेसी, यथा सो खिप्पं महाभवे ।
फोटेत्वा रजगते गत्ते, एकमन्तं उपाविसिं ॥
१४०. यदा महाकट्टपुज्जो, आदित्तो धमधमायति ।
तदुप्पतित्वा पपतिं, मज्झे जालसिखन्तरे ॥
१४१. यथा सीतोदकं नाम, पविट्ठं यस्स कस्सचि ।
समेति दरथपरिलाहं, अस्सादं देति पीति च ॥
१४२. तथेव जलितं अग्गि, पविट्ठस्स ममं तदा ।
सब्बं समेति दरथं, यथा सीतोदकं विय ॥
१४३. छविं चम्मं मंसं न्हारुं, अट्ठिं हदयबन्धनं ।
केवलं सकलं कायं, ब्राम्हणस्स अदासहं' ति ॥

अकित्तिवग्गो पठमो ॥

१३४. मेरो यो सङ्कल्प थाहापाएर शक्र एक ब्राम्हणको रूपमा दान लिने हेतुले म भएको ठाउँमा आए ॥१३४॥
१३५. म उसलाई देखेर धेरै प्रसन्न भएँ । उसलाई मैले यसो भनें - “तपाईं म कहाँ भिक्षा हेतुले आएको उचित भयो” ॥१३५॥
१३६. मैले आज तपाईंलाई त्यो अपूर्व दान दिनेछु जो आजसम्म कसैले पनि त्यसरी दिएको थिएन होला । तपाईं शील गुणले सम्पन्न हुनुहुन्छ, अरूको हिंसा गर्नु तपाईंलाई उचित हुँदैन ॥१३६॥
१३७. “आउनुस्, तपाईंले अति प्रज्वलित गर्नुस्, तदर्थ केही इन्धन (बाल्ने बस्तु) एकत्रित गर्नुहोस् । मैले आफ्नो शरीर त्यस अग्निमा राखिदिनेछु । पाकिसकेपछि तपाईंले यसलाई खानुहोला” ॥१३७॥
१३८. “ठीक छ” - भनेर त्यस ब्राम्हणरूपधारी शक्रले त्यहाँ विविध काष्ठ एकत्र गरे र एक विशाल चिता बनाई त्यसमा बलेको कोइला राखिदिए ॥१३८॥
१३९. यसप्रकार उसले अग्नि प्रज्वलित गरे । मैले त्यस अग्निमा पोलिन शरीरको धूलो भाडेर एकतिर बसिरहेँ किनकि मेरो शरीर त्यसमा राम्रोसँग पाक्नेगरी पोलियोस् ॥१३९॥
१४०. त्यो अग्नि पूर्णतः प्रज्वलित भएपछि म उफेर त्यस प्रज्वलित अग्निमा हाम्फालें ॥१४०॥
१४१. शीत जल आफूमा प्रविष्ट भएमा कुनै प्राणीको दाहजन्य कष्ट शान्त हुनेछ, त्यसबाट सुख पनि प्राप्त हुन्छ र प्रेम पनि ॥१४१॥
१४२. त्यसैप्रकार त्यस प्रज्वलित अग्निमा प्रविष्ट भई मेरो शरीर दाहजन्य कष्ट शान्त भयो मानों म शीतजलमा प्रविष्ट भएको जस्तो भएँ ॥१४२॥
१४३. यसप्रकार मैले आफ्नो शरीरको छवि, चर्म, मांस, स्नायु, अस्थि हृदय आदिसहित समस्त काय (शरीर) त्यस ब्राम्हणलाई दान गरिदिं ॥१४३॥

अकीर्तिकवर्ज प्रथम सठपण्ण ।।

तरस्सुद्धानं

अकित्तिब्राम्हणो सङ्घे कुरूराजा धनञ्जयो ।
 महासुदस्सनो राजा, महागोविन्द ब्राम्हणो ॥
 निमी चन्दकुमारो च, सिवि वेस्सन्तरो ससो ।
 अहमेव तदा आसिं, यो ते दानवरे अदा ॥
 एते दानपरिक्खारा, एते दानस्स पारमी ।
 जीवितं याचके दत्त्वा, इमं पारमि पूरयिं ॥
 भिक्खाय उपगतं दिस्वा, सकत्तानं परिच्चजिं ।
 दानेन मे समो नत्थि, एसा मे दानपारमी मे ति ॥

दानपारमिनिदिदसो निवटितो ॥

यसं वर्ग (व्याख्यात चरियाहरू) को सूची

१. यस चर्याहरू पूर्ण गर्नेमा अर्काति ब्राम्हण
२. शङ्ख
३. कुरुराज धनञ्जय
४. राजा महासुदर्शन
५. महागोविन्द ब्राम्हण
६. निमिराज
७. चन्द्रकुमार
८. शिविराज
९. वेस्सन्तर एव
१०. शशपण्डित म नै थिएँ, जसले उत्तम दान चर्याहरू पूर्ण गरेँ ॥

यो दानको साधन, यो दानका पारमिताहरू यहाँसम्म कि आफ्नो जीवन-दान गरेर पनि दानपारमितालाई पूर्ण गरेँ

यस पारमिताको पूर्ति हेतुले मैले शिक्षाको लागि सम्मुख आएको याचकलाई आफ्नो शरीर पनि दान दिएको थिएँ । यसप्रकार दान गर्नुमा मेरो सम्मान कोही पनि थिएन - यही मेरो दानपारमिताको विशेषता थियो ॥

दानपारमिनिर्देश निश्चित ॥

॥

२. हत्थिनागवग्गो

१. मातुपोसकचरिया

१. यदा अहोसिं पवने, कुञ्जरो मातुपोसको ।
न तदा अत्थि महिया, गुणेन मम सादिसौ ॥
२. पवने दिस्वा वनचरो, रज्जो मं पटिवेदयि ।
तवानुच्छवो महाराज, गजो वसति कानने ॥
३. न तस्स परिक्खायत्थो, न पि आलककासुया ।
सह गहिते सोण्डाय, सयमेव इधेहिति ॥
४. तस्स तं वचनं सुत्वा, राजा' पि तुड्ढमानसो ।
पेसेसि हत्थिदमकं, छेकाचरियं सुसिक्खितं ॥
५. गन्त्वा सो हत्थिदमको, अद्दस पदुमस्सरे ।
भीममुलालं उद्धरत्तं, यापनत्थाय मातुया ॥
६. विञ्जाय मे सीलगुणं, लक्खणं उपधारयं ।
एहि पुत्ता' ति पत्वान, मम सोण्डाय अग्गहि ॥
७. यं मे तदा पाकतिकं, सरीरानुगतं बलं ।
अज्ज नागसहस्सानं, बलेन समसादिसं ॥
८. यदिहं तेसं पकुप्पेय्यं, उपेतानं गहणाय मं ।
पटिबलो भवे तेसं, याव रज्जं, पि मानुसं ॥

२ हस्तिनागवर्ग

१. मातृपोषकचरिया

(मातृपोषक गजको बन्धन)

१. जब मैले एउटा हात्तीको जातिमा जन्म लिएं तब मैले माताको सेवामा नै निरन्तर लाग्दै एउटा पर्वतको तलहटीमा आफ्नो जीवन यापन गरेको थिएं । त्यस समय मेरा गुणहरूसँग समानता गर्नेहरू अन्य कोही हस्ती यस पृथ्वीमा थिएन । ॥१॥
२. कुनै बनवासी राजपुरुषले मलाई त्यस पर्वतको तलहटीमा रहेको देखेर उसले आफ्नो राजाकहाँ गई मेरा गुणहरूको प्रशंसा गर्दै भने - "महाराज ! तपाईंको लागि एउटा योग्य हात्ती बनमा रहेको छ" ॥२॥
३. ऊ यस्तो सरल स्वभावको छ कि न उसलाई थुन्नको लागि आवश्यकता छ, न कुनै खुट्टोको । बस, केवल सुँड समातेर, मुखले यहाँ आऊ भनेपछि स्वयं नै त्यहाँ आउने गर्दछ ॥३॥
४. राजाले त्यस बनवासीको वचन सुनेर प्रसन्न भएर आफ्नो कुशल गजशिक्षक (महावत) लाई जो गजविद्यामा निपुण थियो, मलाई समात्नको निमित्त पठाए ॥४॥
५. त्यस गज शिक्षकले बनमा आएर मलाई पद्मसरोवरमा आफ्नो माताको भोजनको लागि कमलनाल एवं कमलकन्द उखेलिरहेको समयमा देखे ॥५॥
६. मेरो शारीरिक चिन्ह देखेपछि उसले मेरा विशेषताहरू जाने र 'पुत्र ! यहाँ आऊ, भनेर मेरो सुँड समाते ॥६॥
७. त्यस समय मेरो शरीरमा जुन स्वाभाविक बल (शक्ति) थियो त्यो पनि आजका हजार हात्तीहरूको समान थियो ॥७॥
८. यदि मैले मलाई समात्न आएको गजशिक्षकका मानिसहरूप्रति क्रोध गरेको भए उसका राज्यका समस्त पुरुषहरू मिलेर आएपनि मेरो सामना गर्न सक्दैनथे ॥८॥

८. अपि चाहं सीलरक्खाय, सीलपासमि पुरिया ।
न करोमि चित्ते अज्जथतं, पक्खिपन्तं ममालके ॥

१०. यदि ते मं तत्थ कोट्टेय्युं, फरसूहि तोमरेहि च ।
नेव तेसं पकुप्पेय्यं, सीलखण्ड भया ममा' ति ॥

२. भूरिदत्तचरिया (भूरिदत्तजातक ५४३)

११. पुनापरं यदा होमि, भूरिदत्तो महिद्धिको ।
विस्सुक्खेन सहारज्जा, देवलोकमगच्छहं ॥

१२. तत्थ परिसत्त्वाहं देवे, एकन्तं सुखसमाप्पितो ।
सरीरकिच्च कत्वाणं, भुत्वा योपनमत्तकं ॥

चतुरो अड्ढे अधिट्ठाय, सेमि वम्मिकमुद्धनि ॥
१४. छविया चम्मोने मसेने, नहारुअट्टिकेहि वा ।
यस्स एतेन करणीयं, दिन्तयेव हरातु सो ॥

१५. संसितो अकतञ्जुना, आलम्पायणी ममग्गहि ।
पेल्लाय पक्खिपित्त्वानं, कीलेति मं तहिं तहिं ॥

१६. ...
१७. ...
१८. ...
१९. ...
२०. ...

९. परन्तु मैले आफ्नो सच्चरित्रको रक्षाको निमित्त तथा आफ्नो शीलपारमिता जोड्नको लागि उनीहरूको स्वीकार गरें र आफ्नो चित्तमा उनको प्रति अन्यथा भाव उत्पन्न गर्न दिइन ॥९॥
१०. यदि उसले ममाथि त्यस समय तोमर (बर्छी) आदिले आक्रमण गरेको भएपनि त्यसलाई पनि मैले सहेर उसमाथि क्रोध नगर्ने थिए किनकि यसबाट मलाई मेरो शीलविक्षण्डनको सम्भावना बन्दैछ ॥१०॥

२. भूरिदत्तचर्या

जीवनपर्यन्त सपराको पितारीमा

(सर्प राख्ने एउटा बाँसको भाँडो, बन्धन)

११. पुनः कुनै बेला म महान् ऋद्धि (चमत्कार) सम्पन्न भूरिदत्त नाम गरेको नागराज भएँ । विरूपाक्ष महाराजको आज्ञाले मलाई कहिले देवलोक (स्वर्ग) मा पनि जानुपर्‍यो' ॥११॥
१२. त्यहाँ मैले सबै देवताहरू एकान्त सुखभोगमा मग्न भएको देखें । त्यस स्वर्गमा स्थायी वासको प्राप्तिको लागि मैले शीलव्रत पालन गर्न आरम्भ गरें ॥१२॥
१३. मैले आफ्नो नित्य शारीरिक कृत्य गरी, शरीर रक्षामात्र गर्नको लागि भोजन गरी, चार अङ्गहरूको अधिष्ठान गरी आफ्नो कल्मीक (आफूलाई बास बस्न माटोको घर) भएपनि टाउको जोवाई राखेर सुत्ने थिएँ ॥१३॥
१४. त्यस समय मेरो यो सङ्कल्प थियो कि मेरो छवि (सर्पको पातलो छाला जुन सर्पको लुगा भन्छ) या स्थूल चर्म, मास स्नायु, अस्थि आदिले जसलाई जुन प्रयोजनको लागि हुन्छ, लिएर जान सक्नेछ र यसलाई उसले आफ्नो नै सम्भर दिएको जस्तो ठान्न सकिन्छ ॥१४॥
१५. एक दिन म यस्तो आशा गरी त्यहाँ लेटिरहेको थिएँ कि एक कृतघ्न आलम्पायन (सपेरा) आयो र मलाई समाती लिएर गयो । मलाई पिटारीमा राखी जहाँ तहाँ खेल देखाउन थाल्यो ॥१५॥

१६. पेलाय पक्खिपन्ते' पि सम्मदन्ते' पि पाणिना ।
आलम्पायने न कुप्पामि, सीलखण्डभया मम ॥
१७. सकजीवितपरिच्चागो, तिणतो लहुको मम ।
सीलवीतिक्कमो मटहं, पथवी उप्पतनं विय ॥
१८. निरन्तरं जातिसतं, चजेय्यं मम जीवितं ।
नेव सीलं पभिन्देय्यं, चतुद्दीपान हेतु' पि ॥
१९. अपि चाहं सीलरक्खाय, सीलपारमिपूरिया ।
न करोमि चित्ते अज्जघत्तं, पक्खिपन्तं' पि पेलके, ति ॥

३. चम्पेय्यनागचरिया

(चम्पेय्य जातक सं. ५०६)

२०. पुनापरं यदा होमि, चम्पेय्यको महिद्धिको ।
तदा'पि धम्मिको आसिं, सीलब्धतसमप्पितो ॥
२१. तदा'पि मं धम्मचारि, उपवुत्थं उपोसथं ।
अहितुण्डिको गहेत्वान, राजद्वारमिह कीलति ॥
२२. यं यं सो वण्णं चिन्तयि, नीलं व पीतलोहितं ।
तस्स चित्तानुवत्तन्तो, होमि चिन्तितसन्निभो ॥
२३. थलं करेय्यमुदकं, उदकं' पि थलं करे ।
यदिहं तस्स पकुप्पेय्यं, खणेन छारिके करे ॥

१६. मलाई पिटारीमा राखेको समय या मलाई हातले मसल्दै गरेको समयमा पनि, त्यस सपेराप्रति मेरो क्रोध उत्पन्न हुने गरेको थियो तैपनि मलाई भय थियो कि मैले कुनै यस्तो नराम्रो कार्य गरेको खण्डमा मेरो शील भ्रष्ट हुने भयो ॥१६॥
१७. त्यस समयमा उनलाई तृण (घाँस) समान तुच्छ सम्भेको थिएँ, परन्तु आफ्नो शील भङ्ग हुनेमा मैले यस्तो सोचेको थिएँ कि मानों मेरो खुट्टामुनि पृथ्वी नै खुस्केजस्तो लाग्यो ॥१७॥
१८. निरन्तर सय जन्मसम्म मैले आफ्नो जीवनत्याग गर्न सक्ने थिएँ । चार द्वीपहरूको प्राप्तिको बदलामा पनि मैले आफ्नो शीलभङ्ग हुन नदिनको निमित्त सन्नद्ध थिएँ ॥१८॥
१९. साँच्चैँ मैले जीवनपर्यन्त सपेराको पिटारीमा रहें, परन्तु शीलभङ्ग हुने भयले गर्दा मैले त्यस सपेराप्रति आफ्नो चित्तमा क्रोधादि विकार उत्पन्न हुन दिइन ॥१९॥

३. चाम्पेयकनागचरिया (कुनै पनि कष्ट भएको मा पनि शीलभङ्ग भएन)

२०. पुनः कुनै बेला म महान् ऋद्धिसम्पन्न चम्पावासी नाग भएँ, तब पनि मैले शीलव्रतमा समर्पित भएको कारण धर्माचरणमा नै तत्पर रहेको थिएँ ॥२०॥
२१. त्यस समय पनि कुनै अहितुण्डिक (सपेरा) मजस्तो धर्मचारी नियमपूर्वक उपोसथ गर्नेलाई समातेर राज्यको द्वारमा लिएर गई तमासा देखाउने गरेका थिएँ ॥२१॥
२२. त्यहाँ बसेर त्यो सपेरा मेरो शरीरको वर्ण नीलो पहेँलो या रातो बनोस् भनी सोच्यथ्यो, ती रङ्गको नै हुने भइदिएँ ॥२२॥
२३. मैले स्थललाई पनि जलसमान र जललाई पनि स्थलसमान गरी त्यस्तै नै आचरण देखाएको थिएँ । म त त्यस समय यस्तो भयङ्कर विषधर थिएँ कि यदि मैले चाहेको भए आफ्नो विषको प्रभावले त्यस सपेरालाई क्षणमात्र नै भष्मगर्न सक्ने थिएँ ॥२३॥

२४. यदि चित्तवसी हेस्सं परिहायिस्सामि सीलतो ।
सीलेन परिहीनस्स, उत्तमत्थो न सिज्झति ॥
२५. कामं भिज्जतुयं कायो, इधेव विकिरीयतु ।
नेव सीलं पभिन्देय्यं, विकिरन्ते भुसं विया' ति ॥

४. चूलबोधिचरिया

चूलबोधिजातकक (सं ४४३)

२६. पुनापरं यदा होमि, चूलबोधि सुसीलवा ।
भवं दिस्वान भयतो, नेक्खम्मं अभिनिक्खमिं ॥
२७. या मे दुतियिका आसि, ब्रान्हणी कनकसन्निभा ।
सा' पि वट्टे अनपेक्खा, नेक्खम्मं अभिनिक्खमि ॥
२८. निरालया छिन्नबन्धू, अनपेक्खा कुले गणे ।
चरन्ता गामनिगम, वाराणसीमुपागमुं ॥
२९. तत्थ वसाम निपका, असेसट्ठा कुले गणे ।
निराकुल अप्पसद्दे, राजुय्याने वसामुभो ।
३०. उय्यानदस्सनं गन्त्वा, राजा अद्दस ब्रान्हणिं ।
उपगम्म ममं पुच्छि, तुब्बेसा का कस्स भारिया ॥
३१. एवं वुत्ते अहं तस्स, इदं वचनमब्रविं ।
न मय्हं भरिया एसा सहधम्मा एकसासनी ॥
३२. तस्सा सारत्तगधितो गाहापेत्वान चेटके ।
निप्पीलयन्तो बलला, अन्तेपुरं पवेसयि ॥

२४. परन्तु यदि मैले आफ्नो चित्तलाई अधीनमा नराखेको भए मैले आफ्नो शीलव्रतबाट च्युत हुनुपर्ने थिएँ । शीलविहीन प्राणी शुभ-सङ्कल्पले पूर्ण हुने हुन्न ॥२४॥
२५. साँच्चै नै मेरो यो शरीर विग्रेमा पनि, टुक्रा टुक्रा भएमा मैले आफ्नो शीललाई तृण (घाँस) समान गरी बिगार्न दिनेछैन' ॥२५॥

४. चूडबोधिचरिया (भार्यालाई खोसेर लिएपछि पनि राजाप्रति क्रोध आएन)

२६. पुनः एकचोटि मैले यो संसारमा शीलव्रतसम्पन्न चूडलबोधि नामले (ब्राम्हण-कुलमा) उत्पन्न भएँ । त्यस समय मैले संसारका नामले (ब्राम्हणकुलमा) । उत्पन्न भएँ । त्यस समय मैले संसारको जन्म-सम्पन्नको भयलाई मानेर निष्काम साधनामा मन लगाएँ ॥२६॥
२७. मेरी सुवर्णवर्णकी भार्या (स्वास्नी) ब्राम्हणी पनि संसारप्रति निरपेक्ष भएर नैष्काम्यभावनामा नै लागिन् ॥२७॥
२८. यसप्रकारले हामी दुबै बन्धु-बान्धवहरूसँग सम्बन्ध त्यागेर आफ्नो कुल एवं जातिसमूहमा पनि कुनै सम्पर्क नराखिकन निराश्रय भएर, गाउँहरूमा चारिका गर्दै वाराणसीमा आयौँ ॥२८॥
२९. त्यहाँ पनि हामी दुबैले दक्षतापूर्वक आफ्ना ज्ञातिभाइहरूसँग केही सम्बन्ध नराखेर एक निर्जन एवं नीरव राजोद्यानमा रहन थाल्यौँ ॥२९॥
३०. एक दिन राजा आफ्नो त्यस उद्यानमा आए । तथा त्यहाँ मेरी त्यस ब्राम्हणीलाई देखेर मसँग सोध्न लागे - "तिमीसँग रहेकी यी स्त्री को हुन् ? कसकी भार्या हुन् ?" ॥३०॥
३१. यसरी सोधेपछि मैले राजालाई भनें - "यी मेरी भार्या (श्रीमती) होइनन् । मेरी सहचारिणी हुन् । एकै धर्मलाई हामी दुबैले आराधना गरिरहेका छौँ ॥३१॥
३२. तब त्यस राजाले मेरी स्त्रीमाथि आसक्त भएर उसले आफ्ना अनुचरहरू (राजाको उद्यानमा हेरचाह गर्ने) द्वारा अपहरण गरी आफ्नो अन्तःपुरमा प्रविष्ट गराए ॥३२॥

३३. ओदपत्तकिया मय्हं सहजा एकसासनी ।
आकङ्कित्वा नयन्तिया, कोपो मे उपपज्जथ ॥
३४. सह कोपे समुप्पन्ने, सीलब्बतमनुस्सरिं ।
तत्थेव कोपं निग्गण्हिं, नादासिं वड्ढितूपरि ॥
३५. यदि नं ब्राम्हणिं कोचि, कोट्टेय्य तिण्हसत्तिया ।
नेव सीलं पभिन्देय्यं, बोधियायेव कारणा ॥
३६. न मेसा ब्राम्हणी देस्सा, न पि मे बलं न विज्जति ।
सब्बञ्जुतं पियं मय्हं, तस्सा सीलानुरक्खिसं' ति ॥

५. महिसराजचरिया

(महिसजातक - सं २७८)

३७. पुनापरं यदा होमि, महिसो वनचारको ।
पवङ्ककायो बलवा, महन्तो भीमदस्सनो ॥
३८. पम्भारे गिरिदुग्गे च, स्वखमूले दकासये ।
होतेत्थ ठानं महिसानं, कोचि कोचि तहिं तहिं ॥
३९. विचरन्तो ब्रह्मारज्जे, ठानं अद्दस भद्दकं ।
तं ठानं उपगन्त्वान, तिट्ठामि च सयामि च ॥
४०. अथेत्थ कपिमागन्त्वा, पापो अनरियो लहु ।
खन्धे नलाटे भमुके, मुत्तेति ओहनेति मं ॥
४१. सकिं' पि दिवसं दुतियं, ततियं चतुत्थं' पि च ।
दूसेति मं सब्बकालं, तेन होमि उपद्दुतो ॥

३३. त्यस सरल स्वभावकी एक धर्मको साधना गर्ने मेरी धर्मपत्नीलाई लगेको देखेर पहिले त मलाई राजाप्रति क्रोध जागेको थियो ॥३३॥
३४. परन्तु, क्रोध आउनासाथ नै मलाई मेरो शीलव्रतको पनि ध्यान आयो र मैले तत्काल आफ्नो क्रोधलाई नियन्त्रण गर्ने र त्यसलाई बढ्न दिइन ॥३४॥
३५. 'फेरि पछि त्यस ब्राम्हणीलाई तीक्ष्णप्रकारले त्यसमाथि कामवासनाबाट आसक्त भएतापनि मैले आफ्नो शीलव्रतलाई भङ्ग गर्नेछैन; किनकि यसको बोधि नै कारण हो ॥३५॥
३६. यहाँ न मेरो त्यस ब्राम्हणीप्रति कुनै द्वेष छ, न यस्तो कुरा नै छ कि म सर्वथा निर्बल हुनेछु, परन्तु यसमा एकमात्र कारण यही हो कि मलाई सर्वज्ञता (बुद्धत्व) प्रिय छ। यसको प्राप्तिको लागि मैले आफ्नो शीलव्रतलाई त्यस्तो कठोरतासँग पालन गरेको छु ॥३६॥

५. महिषराजचरिया

३७. पुनः एकचोटि जब मैले एउटा वनचारी महिषको रूपमा यहाँ उत्पन्न भएँ तब मेरो शरीर विशाल, उन्मत्त एवं बलवान् र भयङ्कर थियो ॥३७॥
३८. पर्वतहरूको फेदी, पहाडहरूको घेरिएका किलाको समानको स्थान वृक्षहरू गुल्म, जलासय-यस्तै नै केही स्थान महिषहरूको रहनको निमित्त जहाँ तहाँ स्थान रहेका थिए ॥३८॥
३९. यस्तै नै कुनै विभिन्न स्थानहरूमध्ये एक स्थान मलाई उचित लाग्यो। त्यो स्थानमा पुगेर म लेटेको पनि थिएँ, सुतेको पनि थिएँ ॥३९॥
४०. तब त्यहाँ एउटा धृष्ट एवं अनार्य (दुष्ट) बाँदर आएर मेरो काँधमा र मस्तकमा मुत्ने र विष्ठा पार्ने गरी दिने गर्न थाले ॥४०॥
४१. उसले पहिलो दिन, दोस्रो दिन, तेस्रो दिन, एवं चतुर्थ दिन गर्दै नित्य निरन्तर यस्तै नै दूषित क्रिया गर्दै रहेका थिएँ जसले गर्दा म दुःखी एवं व्यग्र भएको थिएँ ॥४१॥

४२. ममं उपट्ठुतं दिस्वा, यक्खो मं इदमब्रविं ।
नासेहेते छवं पापं, सिङ्गेहि च खुरेहि च ॥
४३. 'एवं वुत्ते तदा यक्खे, अहं तं इदमब्रविं ।
किं त्वं मक्खेसि कुणपेन, पापेन अनरियेन मं ॥
४४. यदिदं तस्स पकुप्पेय्यं, ततो हीनतरो भवे ।
सिलं च मे पभिज्जेय्य, विञ्जू च गरहेय्यु मं ॥
४५. होलिता जीविता वा' पि, परिसुद्धेन मतं वरं ।
क्याहं जीवितहेतू' पि, काहामि परहेठनं ॥
४६. 'ममेवायं मञ्जमानो अञ्जे पेवं करिस्सति ।
तेव तस्स वधिस्सन्ति, सा मे मुत्ति भविस्सति ॥
४७. 'हिनमज्झिमउक्कट्टे, सहन्तो अवमानितं ।
एवं लभति सप्पञ्जो, मनसा यथा पत्थितं'ति ॥

६. रुरुराजचरिया

(ससजातक सं. - ४८२)

४८. पुनापरं यदा होमि, सुतत्तकनकसन्निभो ।
मिगराज रुरु नाम, परमसीलसमाहितो ॥
४९. रम्मे पदेशे रमणीय, विवित्ते अमनुस्के ।
तत्थ वासं उपगच्छिं, गङ्गकूले मनोरमे ॥
५०. अथ उपरि गङ्गाय, धनिकेहि परिपीलितो ।
पुरिसो गङ्गाय पपति, जीवामि वा मरामि वा ॥
५१. रत्तिन्दिवं सो गङ्गाय, वुद्धमाने महोदके ।
रवन्तो करुणं र वं, मज्झे गङ्गाय गच्छति ॥

४२. यसप्रकारले म दुःखी भएको देखेर त्यहाँका निवासी एक यक्षले मलाई यस्तो भने - "त्यस्तो पापीलाई त्यस्तो गरेबापत सिंग आदि हतियारले मार, अन्यथा त्यो तहलाग्ने जीव होइन ॥४२॥
४३. यक्षद्वारा यस्तो भनिसकेपछि मैले उसलाई यसरी भनें - "तपाईंले मलाई यस पापी अनार्य (दृष्ट) धृष्टसँग त्यस्तो व्यवहार गर्न भनी किन भनिरहेको ! ॥४३॥
४४. यदि मैले त्यसमाथि क्रोध गरेमा त्यो अहिलेको भन्दा हीनतर योनिमा पुग्न जानेछ र मेरो शीलव्रत पनि भङ्ग हुनेछ, सज्जनहरूले मलाई धिक्कार्ने छन् ॥४४॥
४५. घृणित जीवनको सट्टा शुद्ध जीवन जिउनु राम्रो हुन्छ । त्यसकारण किन म आफ्नो यो अल्प जीवनको लागि अरूलाई दुःखित गरौं ॥४५॥
४६. मलाई जस्तै सोभ्रो सम्भेर यसले जब कुनै अन्यसँग पनि यस्तै दुर्व्यवहार गर्‍यो भने त्यहाँ उसले दण्ड पाउनेछ, त्यसबेला पनि त्यसको पीडाबाट म मुक्त हुनेछु ॥४६॥
४७. हीन, मध्यम एवं उत्कृष्ट पुरुषहरूद्वारा कृत अपमानलाई सहने पुरुषले नै आफ्नो मनोवाञ्छित फल पाउने हुन्छ ॥४७॥

६. रुरुमृगराजचरिया

(मित्रद्रोहको कुपरिणाम)

४८. पुनः कुनै बेला राम्रोप्रकारको सुवर्ण रङ्गको रुरु नाम गरेको मृगराजको रूपमा उत्पन्न भए । त्यस समय उत्तम शीलले युक्त थिए ॥४८॥
४९. म त्यस समय गङ्गा नदीको रमणीय तटमा कुनै मनुष्यरहित एकान्त एवं मनोरम स्थानमा रहेको थिए ॥४९॥
५०. तब धनीहरूद्वारा सताएका कोही दुःखी पुरुष गङ्गामा हामफाल्नको लागि त्यहाँ मरोस् बाँचोस् भनी मतलब नराखी डुब्न भनी आयो ॥५०॥
५१. त्यसप्रकारले उनी क्रन्दन गर्दै त्यस गङ्गामा हामफाले । जुन गङ्गाको जल रात-दिन तीव्र वेगले प्रवाहित हुँदै रहेको थियो ॥५१॥

५२. तस्साहं सद्दं सुत्त्वान, करुणं परिदेवतो ।
गङ्गाय तीरे उत्त्वान, अपुच्छि कोसि त्वं नरो ? ॥
५३. सो मे पुट्टो च ब्याकासि, अत्तनो करणं तदा ।
धनिकेहि भीतो तसितो, पक्खन्दोहं महानदिं ॥
५४. 'तस्स कत्वान कारूळं, चजित्वा मम जीवितं ।
पविसित्त्वा नीहरिं तस्स, अन्धारम्हि रत्तिया ॥
५५. 'अस्सत्थकालमञ्जाय, तस्साहं इदमब्रविं ।
एकं तं वरं याचामि, मा मं कस्सचि पावद ॥
५६. नगरं गन्त्वान आचिक्खि, पुच्छितो धनहेतुको ।
राजानं सो गहेत्त्वान, उपगच्छि ममन्तिकं ॥
५७. 'यावता करणं सब्बं, रञ्जो आरोचितं मया ।
राजा सुत्त्वान वचनं, उसुं तस्स पकप्पयि ।
इधेव घातयिस्सामि, मित्तदुब्धिं अनारियं ॥
५८. तमहं अनुरक्खन्तो, निम्मिनिं मम अत्तना ।
तिट्ठतेसो महाराज, कामकारो भवामि ते ॥
५९. अनुरक्खिं मम सीलं, नारक्खिं मम जीवितं ।
सीलवा हि तदा आसिं, बोधियायेव कारणा ति' ॥

५२. उसको त्यस्तो करुण क्रन्दन सुनेर म गङ्गाको किनारमा बसेर नै उसलाई सोधें - "अरे मनुष्य ! तिमी को हौ ?" ॥५२॥
५३. मैले यसप्रकारले सोधेपछि त्यो मनुष्यले आफ्नो आत्महत्याको कारण बताए कि उनी धनी पुरुषहरूबाट भयभीत भएको ले दुःखित भएर त्यस महानदीमा हाम्फाल्न लागेको ॥५३॥
५४. उसलाई करुणा राखेर मैले आफ्नो जीवन को मोह त्याग गरी त्यस अन्धकारमयी रात्रिमा मैले गङ्गामा गएर उसलाई उद्धार गरें ॥५४॥
५५. यस्तो समयको परिस्थितिलाई सम्झ्दै मैले उसलाई सम्झाएँ र यसरी भनें - "हेर ! मैले उपकार गरेको गुणमा म तिमीसँग एउटा कुरा गर्न चाहन्छु कि तिमीले यस घटना तथा म यहाँ रहेको भन्ने चर्चाको कुरा कसैलाई न भन्नू ॥५५॥
५६. परन्तु उसले धनको लोभमा परेर मेरो कुरालाई लिएर उसले राजालाई साथ लिएर मेरो वासस्थानमा आयो ॥५६॥
५७. तब मैले राजालाई ती सबै घटना, जसरी भएको थियो उस्तै नै बिस्तार पूर्वक भनें । राजाले मेरो कुरा सुनेर फटाहा उसमाथि क्रुद्ध भएर आफ्नो वाण तान्दै भने - "मैले यो दुष्ट मित्रद्रोहीलाई अहिले नै मार्दछु" ॥५७॥
५८. तब त्यसै क्षण उसको रक्षाको हेतुले म राजाको वाणको अगाडि उभिएँ र राजासँग यस्तो निवेदन गरें कि राजन् ! उसलाई जीवन दान दिनुहोस् म तपाईंको उपयोगी बन्नेछु ॥५८॥
५९. यसप्रकारले मैले आफ्नो शीलको रक्षा गरें तथा आफ्नो जीवनको कुनैपनि चिन्ता गरिन । मैले आफ्नो शीललाई यति दृढताले रक्षा यसकारण गरेको थिएँ कि मलाई उसको सहाराबाट बोधिप्राप्तिको अतिशय कामना गरेको थिएँ ॥५९॥

७. मातङ्गचरिया

(मातङ्गजातक - सं. ४९७)

६०. पुनापरं यदा होमि, जटिलो उग्गतापनो ।
मातङ्गो नाम नामेन, सीलवा सुसमाहितो ॥
६१. अहं च ब्राम्हणो एको, गङ्गाकूले वसामुभो ।
अहं वसामि उपरि, हेट्ठा वसति ब्राम्हणो ॥
६२. विचरन्तो अनुकूलम्हि, उद्धं मे अस्समदस ।
तत्थ मं परिभासेत्वा, अभिसपि मुद्धफालनं ॥
६३. यदि हं तस्स पकुप्पेय्य, यदि सीलं न गोपये ।
ओलोकेत्वानहं तस्स, करेय्यं छारिकं विय ॥
६४. यं सो तदा मं अभिसपि, कुपितो दुट्ठमानसो ।
तस्सेव मत्थकं निपति, योगेन तं पमोचयिं ॥
६५. अनुरक्खिं मम सीलं नारक्खिं मम जीवितं ।
सीलवा हि तदा आसिं, बोधियायेव कारणा' ति ॥

८. धम्मदेवपुत्तचरिया

(धम्मजातक - सं. ४९७)

६६. पुनापरं यदा होमि, महापक्खो महिद्धिको ।
धम्मो नाम महायक्खो, सब्बलोकानुकम्पको ॥
६७. 'दस कुसलकम्मपथे, समादपेन्तो महाजनं ।
चरामि गामनिगमं, समित्तो सपरिज्जनो ॥

७. मातङ्गचरिया

(शीलरक्षाहेतुले क्रोधप्रति विजय)

६०. पुनः म कुनै समय मातङ्ग नाम गरेको जटाधारी उग्र तपस्वी भएँ, त्यस समय म शीलव्रतमा पूर्णतः सम्पन्न थिएँ ॥६०॥
६१. म र अरू ब्राम्हण - हामी दुबै नै त्यस गङ्गातटमा रहेका थियौं म माथिल्लो भागमा बसेको र ऊ तलको भागमा बसेको थियो ॥६१॥
६२. एक दिन म आफ्नो आश्रममा मध्य सहजस्थितिमा विचरण गरिरहेको थिएँ कि उसले मसँग क्रुद्ध भएर मेरो टाउको दुई टुक्रा हुने गरी अभिशाप दियो ॥६२॥
६३. यदि मैले त्यस समयमा आफ्नो शीललाई रक्षा नगरेको भए उनीमाथि क्रोध गरेको भए मेरो आफ्नो शीलाचारको प्रभावले उसलाई भष्म गर्ने शक्ति ममा थियो ॥६३॥
६४. यसकारण उसले जुन मलाई श्राप दिएको हो त्यो उसैमाथि पन्यो । परन्तु मैले उसमाथि करुणा राख्दै उसलाई आफ्नो योग अभ्यासको बलले मुक्त गराएँ ॥६४॥
६५. यस समय पनि मैले आफ्नो शीलको रक्षामा नै प्रधान मानेँ र आफ्नो जीवनप्रति केही चिन्ता गरिन । मैले उस समय शीलव्रत दृढतापूर्वक यसकारण पालन गरिरहेको थिएँ कि मलाई शीघ्र नै बोधित्व प्राप्त होओस् ॥६५॥

८. धम्मदेवपुत्रचरिया

(शील रक्षाहेतु क्रोधमा विजय)

६६. पुनः म कुनै समय विपुल ऋद्धिसम्पन्न, अतिशय सामर्थ्यशाली धर्म नाम गरेको महायक्ष भएँ । त्यस समय मैले प्राणीमात्रलाई पनि अनुकम्पा राखेको थिएँ ॥६६॥
६७. उस समय मैले धर्मजिज्ञासुजनहरूलाई प्राणातिपातबाट विरति आदि दश कुशल कर्मपथहरूमा चल्ने हेतुले प्रेरित भइरहेको थिएँ । यही सत्कर्मको लागि गाउँका मित्रहरू एवं परिजनहरूका विचरण गरिरहेको थिएँ ॥६७॥

६८. 'पापो कदरियो यक्खो, दीपेन्तो दस पापके ।
सो पेत्य महिया चरति, समित्तो सपरिज्जनो ॥
६९. धम्मवादी अधम्मो च, उभो पच्चनिका मयं ।
धुरे धुरं घट्टयन्ता, समिम्हा पटिपथे उभो ॥
७०. कलहो वत्तती भेस्सा, कल्याणपापकस्स च ।
मग्गा ओक्कमनत्थाय, महायुद्धो उपट्ठितो ॥
७१. यदि हं तस्स कुप्पेय्यं, यदि भिन्दे तपोगुणं ।
सहपरिजनं तस्स, रजभूतं करेय्यहं ॥
७२. अपि चाहं सीलरक्खाय, निब्बापेत्वान मानसं ।
सह जनेनोक्कमित्वा, पथं पापस्स दासहं ॥
७३. सह पथतो ओककन्ते, कत्वा चित्तस्स निब्भुतिं ।
विवरं अदासि पथवी, पापयक्खस्स तावदे' ति ॥

Dhamma.Digital

९. अलीनसत्तुचरिया

(जयदिसजातक - सं. ५१३)

७४. पञ्चालरट्ठे नगरवरे, कपिलायं पुस्तामे ।
राजा जयदिससो नाम, सीलगुणमुपागतो ॥
७५. तस्स रज्जो अहंपुत्तो, सुतधम्मो सुसीलवा ।
अलीनसत्ता गुणवा, अनुरक्खपरिजनो सदा ॥
७६. पिता मे पिगवां गन्त्वा, पोरिसादं उपागमि ।
सो मे पितुमग्गहेसि, भक्खोसि मम माचलि ॥

६८. यसको विपरीत, एक पापी कृपण यक्ष प्राणातिपात आदि दश पापमय (अकुशल) कर्मपथहरूको प्रचारहेतुले पृथ्वीमा आफ्ना मित्रहरू, परिजन-हरूसँग यताउता विचरण गरिरहेका थिए ॥६८॥
६९. हामीहरूमध्ये एउटा धर्मवादी एवं अर्को अधर्मवादी भै हामी दुबै एक आपसमा विरोधी थियौं । एक दिन हामी दुबै यस किसिमसँग विचरण गर्दै मार्गमा आपसी रथले रथ र धुरले धुर गरी आपसमा टकरार गरिरहेका थियौं ॥६९॥
७०. तब के सोच्ने ! त्यहाँ हामी दुईमा धर्मात्मा एवं पापात्माको मार्ग वार पार गर्ने हेतुले घोर युद्ध भयो ॥७०॥
७१. यदि मैले उस समय त्यसमाथि आफ्नो तपोगुणलाई अनदेखी गरी क्रोध गरेको भए उसलाई मैले त्यस परिजनसहित भष्म गर्न सक्ने थिएँ ॥७१॥
७२. आफ्नो शीलको रक्षाहेतुले आफ्नो चित्तलाई शान्त गरी आफ्ना साथीहरूसहित मैले सही मार्गबाट हटेर एक अरू मार्गतिर नलाग्न त्यस पापी यक्षलाई आफूले जानेको मार्ग दर्शन दिइ दिएँ ॥७२॥
७३. मद्वारा स्वचित्तलाई शान्त गरी त्यस मार्गबाट आफैँ हटिसकेपछि त्यति नैखेर पृथ्वीले त्यस पापीलाई खाइदियो ॥७३॥

९. अलीनसत्त्वाचरिया

(पिताको लागि स्वजीवनदान)

७४. पाञ्चाल राष्ट्रको कुनै कपिलनगर नाम गरेको श्रेष्ठ नगरमा कोही शीलगुणयुक्त जयदृक् नाम गरेका राजा थिए ॥७४॥
७५. त्यस राजाको म अलीनसत्त्व नाम गरेको पुत्र थिएँ । मैले यथाशक्य धर्मश्रवण पनि गरेको थिएँ, म शीलवान् पनि थिएँ, मसँग सबै शील गुण थियो र म आफ्ना परिजनहरूलाई रक्षा गर्नेमा सधैं तत्पर रहेको थिएँ ॥७५॥
७६. मेरो पिता एक दिन आखेट खेल्ने हेतुले बनमा गएका थिए । त्यहाँ ऊ कुनै पुरुषभक्षी राक्षसको हातमा पर्‍यो र उसले राजालाई भने - "तिमी यहाँबाट कहीं जान पाउन्नौ, तिमीलाई खानेछु ॥७६॥

७७. तस्स तं वचनं सुत्वा, भीतो तसितवेधितो ।
ऊरूखम्मो अहु तस्स, दिस्वान पोरिसादकं ॥
७८. मिगवं गहेत्वा मुञ्चस्सु कत्वा आगमनं पुन ।
ब्राम्हणस्स धनं दत्वा, पिता आमन्तयी ममं ॥
७९. रज्जं पुत्त पटिपज्ज, मा पमज्जि पुरं इदं ।
कतं मे पोरिसादेन, मम आगमनं पुन ॥
८०. मातापितू च वन्दित्वा, निम्मिनित्वान अत्तना ।
निकिखपित्वा धनुं खग्गं, पोरिसादं उपागमिं ॥
८१. ससत्थत्थूपगतं कदाचि सो तसिस्सति ।
तेन भिज्जिस्सति सीलं, परित्तासं कते मयि ॥
८२. सीलखण्डभया मय्हं, तस्स देस्सं न व्याहरि ।
मेत्तचित्तो हितवादी, इदं वचनमब्रविं ॥
८३. उज्जालेहि महाअग्गिं, पपतिस्सामि रूखतो ।
त्वं पक्ककालमज्जाय, भक्खय मं पितामह ॥
८४. इति सीलवतं हेतु, नारकिखं मम जीवितं ।
पब्बाजेसिं चहं तस्स, सदा पाणतिपातिकंति ॥

७७. उसको यो वचन सुनेर मेरो पिता भयभीत भएर काँप्न लागे । त्यस राक्षसलाई देखेर उसको हात खुट्टा स्तब्ध भयो ॥७७॥
७८. मेरो पिता उसलाई आफ्नो पुनः आगमनको वचन दिएर आफ्नो स्थानमा एउटा ब्राम्हणलाई प्रतिभू (जमानत) को रूपमा छोडेर आखेटबाट फर्केर आए । उनले मलाई तत्काल बोलाए ॥७८॥
७९. उनले मलाई भने - “पुत्र ! यस राज्यलाई अब तिमीले सँभाल । यसको रक्षामा कुनैप्रकारको कमी नगर । मैले आज जङ्गलमा एक नरभक्षीलाई फेरि आउन वचन दिएर आएको थिएँ, अतः म पुनः उसकहाँ जान्छु ॥७९॥
८०. तब मैले माता-पितालाई प्रणाम गरी, बाबुको सट्टामा जानको लागि आफूलाई तयार पारी धनुष एवं तलबार छोडेर त्यस मांसभक्षी राक्षस कहाँ गएँ ॥८०॥
८१. ऊ मसँग धनुष या तलबार आदि शस्त्र देखेर भयभीत हुन सक्नेछ र त्यस क्रियाद्वारा मेरो शीलभङ्गको सङ्केत उपस्थित हुनेछ, यदि मैले त्यस्तो धनुर्धारी रूप बनाएर उसको सम्मुख गएको भए ॥८१॥
८२. अतः आफ्नो शील खण्डित हुने भयबाट ऊसँग मैले त्यस्तो कुनै व्यवहार गरिन जसबाट मेरो उसको प्रति द्वेषभाव प्रकट हुने हुन्छ । अपितु, मैले उसप्रति मैत्रीभावनाबाट शुद्धचित्त लिएर उसलाई यस्तो भनेँ ॥८२॥
८३. “पितामह ! तपाईँ अग्नि प्रज्वलित गर्नुहोस् । म वृक्षमा चढेर त्यस प्रज्वलित अग्निमा हामफाल्छु । जब मेरो शरीर आगोले पोलिन्छ तब त्यसबाट मलाई निकालेर खानुहोला ॥८३॥
८४. यसप्रकारले मैले आफ्नो शीलव्रतलाई रक्षा गर्नको लागि आफ्नो जीवनको कुनै चिन्ता गरिन र त्यस हत्यारा (नरभक्षी) को निमित्त मैले आफूलाई सदाको लागि मुक्त गरिदिएँ ॥८४॥

१०. सङ्खपालचरिया

(शङ्खपालजातक - सं. ५२४)

८५. पुनापरं यदा होमि, सत्पालो महिद्धिको ।
दाठाबुधो घोरविसो, द्विजिव्हो उरगाधिभू ॥
८६. चतुप्पथे महामग्गे, नानाजनसमाकुले ।
चतुरो अङ्गे अधिद्धाय, तत्थ वासमकप्पयिं ॥
८७. छविया चम्मेन मंसेन, नहारुअट्टिकेहि वा ।
यस्स एतेन करणीयं, दिन्नंयेव हरातु सो ॥
८८. अद्दसंसु भोजपुत्ता, खरा लुद्धा अकारुणा ।
उपगञ्छुं ममं तत्थ, दण्डमुग्गरपाणिनो ॥
८९. नासाय विनिविज्झत्वा, नङ्गुट्टे पिट्टिकण्टके ।
काजे आरोपयित्वा, भोजपुत्ता हरिसु मं ॥
९०. ससागरन्तं पथविं, सकाननं सपब्बतं ।
इच्छमानो चहं तत्थ, नासावातेन भापये ॥
९१. सूलेहि विनिविज्झन्ते, कोट्टयन्ते' पि सत्तिभि ।
भोजपुत्ते न कुप्पामि, एसा मे सीलपारमी' ति ॥

हत्थिनागवग्गो दुतियो ॥

१०. शङ्खपालचरिया

(शीलव्रत रक्षाहेतुले जीवनदान)

८५. पुनः एकचोटि महान् ऋद्धिसम्पन्न शस्त्रको रूपमा आफ्नो विषयुक्त दन्तहरू उपयोग गर्ने शङ्खपाल नाम गरेको सर्पराज बनें ॥८५॥
८६. मैले भीड धेरै भएको ठूलो मार्गको चार दोबाटोमा बुद्धधर्म एवं सङ्घको शरण तथा उनको प्रति श्रद्धाको अधिष्ठान गरी त्यहाँ आफू बस्नको लागि स्थान बनाएं ॥८६॥
८७. त्यहाँ मैले घोषणा गर्ने कि जो कसैलाई मेरो छवि (सूक्ष्मत्वचा) चर्म, मांस, स्नायु वा अस्थिको आवश्यकता भएमा यसलाई लिन सक्नेछ । मैले अरूबाट लिई दिएको सम्झनू ॥८७॥
८८. यसप्रकार, म त्यहाँ त्यसै रहिरहेको देखेर, कठोर स्वभावका क्रोधी निर्दयी केही भोजपुत्रहरूले मकहाँ आएर मलाई दण्ड, मुद्गर ढुंगा आदिले हाने र पिटे पनि ॥८८॥
८९. र मेरो नासिका बाँधी मेरो पुच्छरमा ढुङ्गाको किला राखी मलाई पिटारीमा राखेर त्यो भोजपुत्रले त्यहाँबाट लिएर गए ॥८९॥
९०. त्यस समय मसँग यतिको सामर्थ्य थियो कि यदि मैले चाहेमा त्यो समुद्रपर्यन्त बन पर्वतसहित यस समस्त पृथ्वीमा जहाँ पनि आफ्नो नासिकाको विषमयी फुंकारले भष्म गर्न सक्ने थिएँ ॥९०॥
९१. परन्तु उन भोजपुत्रहरूद्वारा शूलीहरूबाट बाँधेर घोचेर भाला आदि बाट रोपेपनि भोजपुत्रहरूप्रति म क्रुद्ध भइन । यही नै मेरो शीलपारमिताको कसौटी थियो ॥९१॥

हस्तिनागवर्ज सम्पन्न ।।

तस्सुद्धानं

हत्थिनागो भूरिदत्तो, चम्पेय्यो बोधि महिंसो ।
 रुरु मातङ्गो धम्मो च अत्रजो च जयदिसो ॥
 एते नव सीलबला, परिक्रवारा पदेसिका ।
 जीवितं परिरक्खित्वा, सीलानि अनुरक्खियं ॥
 सत्पालस्स मे सतो, सब्बकालं' पि जीवितं ।
 यस्स कस्सचि निय्यत्तं, तस्मा सा सीलपारमी' ति ॥

सीलपारमीनिद्देशो निट्ठितो ॥

यस वर्ग (व्याख्यात चर्याहरू) को सूची

(१) हस्तिनाग	(२) भूरिदत्त	(३) चाम्पेयक
(४) बोधि	(५) महिष	(६) रुरु
(७) मातङ्ग	(८) धर्मदेव एवं	(९) जयदृक् को पुत्र ॥

शीलव्रतका नौवटा साधन त्यस समयको मेरो जीवनको अंशकालिक थियो, जसको माध्यमबाट त्यस समय मैले आफ्नो शीलव्रतको रक्षा गरेको थिएँ ॥

परन्तु मैले शङ्खपाल महानागको आफ्नो जीवनको सर्वांश शीलव्रतको रक्षाको निमित्त नै समर्पित भएको थिएँ जसलाई जुनप्रकारको आवश्यकता हुन्छ त्यो त्यसबाट पूर्ण गरेर लिनु । यो शीलपारमिताको पराकाष्ठा (अन्तिम सीमा) थियो ॥

Dhamma.Dig शीलपारमितिर्देश सठपन्न ॥

३. युधञ्जयवग्गो

१. युञ्जयचरिया

(युधञ्जय जातक - सं. ४६०)

१. 'यदाहं अमितयसो, राजपुत्तो युधञ्जय ।
उस्सावबिन्दुं सुरियातपे, पतितं दिस्वान संविजिं ॥
२. 'तञ्जेवादीपतिं कत्वा संवेगमनुब्रूहयिं ।
मातापितू च वन्दित्वां, पब्बज्जमनुयाचहं ॥
३. 'याचन्ति मं पञ्चलिका सनेगमा सरट्टका ।
अज्जेव पुत्त पटिपज्ज, इद्धं फीतं महामहिं ॥
४. 'सरोजके सहोरोधे, सनेगमे सरट्टके ।
करुणं परिदेवेन्ते, अनपेक्खो व परिच्चजिं ॥
५. 'केवलं पथविं रज्जं जातिपरिजन यसं ।
चजमानो न चित्तेसिं, बोधियायेव कारणा ॥
६. 'माता पिता न मे दिस्वा, न पि मे देस्सं महायसं ।
सब्बञ्जुतं पियं मय्हं, तस्मा रज्जं परिच्चजिंति ॥

युधञ्जयवर्ग

१. युधञ्जयचरित्या (राज्य एवं माता-पितालाई पनि परित्याग)
१. जब म अपरिमित यश भएका राजपुत्र युधञ्जयको जीवनले बाँचिरहेको थिएँ, त्यस समय मलाई कहिले सूर्यको घाममा सुकाउँदै गरेको ओस (तुषारबिन्दु) लाई देखेर धर्मसंवेग उत्पन्न भयो ॥१॥
 २. त्यसलाई नै आधार मानेर मैले आफ्नो त्यस धर्मसंवेगको बृद्धि गरें । तब मैले आफ्ना माता-पितासँग प्रब्रज्याको लागि आज्ञा मागें ॥२॥
 ३. तब मेरो राज्यका सबै विशिष्ट नागरिकहरूले मलाई हात जोडेर निवेदन गरे - “पुत्र ! तिमी आज नै यस धनधान्य सम्पन्न विशाल राज्यको स्वामित्व ग्रहण गर तर प्रब्रजित (गृहत्यागी) न हुनु ॥३॥
 ४. परन्तु मैले करुण-क्रन्दन गर्दै उनीहरूको कुनैपनि कुरा सुनिन । यद्यपि यस्तो गर्नेहरूमा मेरो राज्यको, मेरो अन्तःपुरमा, मेरा अधीन निगमहरू तथा जनपदहरूका सबै निवासी सम्मिलित थिए । ऊ करुण विलाप गर्दै नै रहे र मैले उपेक्षा गर्दै सबै छोडेर ऊसँगै पृथक् बनें ॥४॥
 ५. मैले त्यस समय उस समस्त राज्य, तथा ज्ञाति एवं परिजनहरूलाई उसले आग्रहपूर्ण निवेदन केवल यसरी सुनेको होइन कि त्यस समय एकमात्र बोधि म नै अग्रहित थिएँ ॥५॥
 ६. यस्तो मलाई आफ्नो माता-पितासँग कुनै द्वेष थिएन । मेरो लोकमा फैलिएको आफ्नो कीर्ति मलाई प्रिय थिएन अपितु सत्य यो थियो कि मलाई त्यस समय बोधित्व (सर्वज्ञता) नै प्रिय थियो अतः उसको लागि मैले आफ्नो त्यस समस्त राज्यको पनि उपेक्षा गरी परित्याग गरिदिएँ ॥६॥

२. सोमनस्सचरिया

(सोमनस्स जातक, सं. ५०५)

७. 'पुनपारं यदा होमि, इन्दपत्थे पुस्तमे ।
कामितो दयित्तो पुत्तो, सोमनस्सो ति बिस्सुतो ॥
८. 'सीलवा गुण सम्पन्नो, कल्याणपटिभानवा ।
बुद्धापचायी हिरीमा, सङ्गहेसु च कोविदो ॥
९. 'तस्स रज्जो पतिकरो, अहोसि कुहकतापसो ।
आरामं मालावच्छं च, रोपयित्वान जीवति ॥
१०. 'तमहं दिस्वान कुहकं, थुसरसिं व अतण्डुलं ।
दुमं व अन्तो सुसिरं, कदालिं व असारकं ॥
११. 'नत्थिमस्स सतं धम्मो, सामञ्जापगतो अयं ।
हिरिसुक्कधम्मजहितो, जीवितवुत्तिकारणा ॥
१२. कुपितो अहु पच्छन्तो, अटवीहि परन्तिहि ।
तं निसेधेतुं गच्छन्तो, अनुसासि पिता ममं ॥
१३. मा पमज्जि तुवं तात जटिलं उग्गतापनं ।
यदिच्छकं पवत्तेहि, सब्बकामददो हि सो ॥
१४. तमहं गन्त्वानुपट्टानं, इदं वचनमब्रविं ।
कच्चि ते गहपति कुसलं, किं वा ते आहरीयतु ॥

२. सोमनस्यचरिया

(कपटी तपस्वीको दमन)

७. पुनः कुनै समय म श्रेष्ठनगरमा इन्द्रप्रस्थमा सौमनस्य नाम गरेको प्रसिद्ध राजपुत्र भए, जो सबैलाई प्रिय एवं मनोहर लागेको थियो ॥७॥
८. म शीलवान् पनि थिएँ र गुणवान् पनि । मेरा सबै क्रिया (चेष्टाहरू) मङ्गलमय थिए । वृद्धाहरूलाई सम्मान गर्दथेँ, लज्जालु थिएँ र शुभकर्महरूमा दक्ष थिएँ ॥८॥
९. त्यस समय उस राजाको एक विरोधी कुनै पाखण्डी तपस्वी थिए जो स्थान स्थानमा उद्यान एवं पुष्प वृक्ष लगाएर आफ्नो जीविका चलाउने गरेको थिएँ ॥९॥
१०. मैले त्यस पाखण्डी तपस्वीलाई त्यस तुषराशिको समान निःसार सम्भेँ, जसबाट चामल निकालिएका हुन् । अथवा त्यो वृक्ष सम्भे, जुनमध्येमा रिक्त (खाली) भएँ, या कोही निःसार कदलीवृक्ष भए ॥१०॥
११. अरू मैले त्यसको विषयमा यो पनि सम्भेको थिएँ कि यो सद्धर्मावलम्बी छैन, यो श्रामण्यले रहित छ, आफ्नो आजीविका चलाउनको लागि यसले लज्जा आदि शुक्ल धर्महरूलाई त्यागिदिए ॥११॥
१२. उसको क्रियाकलापबाट राज्यका समस्त सीमान्तप्रदेश, त्यहाँका अरण्य, कानन आदि सबै त्रस्त भइसकेका थिए । अतः उसलाई नियन्त्रण गर्ने हेतु जब त्यहाँबाट गए त्यसबेला मेरो पिताले मलाई निर्देश दिनुभयो ॥१२॥
१३. वहाँले मलाई भन्नुभयो - “पुत्र ! त्यस उग्र तपस्वीको विषयमा कुनै प्रमाद नगरी बस्नु; उसलाई भद्र व्यवहार नै गर्नु, किनभने सबै इच्छाहरूलाई पूर्ण गर्नुपर्दछ ।” ॥१३॥
१४. तब मैले तपस्वीको वासस्थानमा गएँ र उनलाई यसरी भनेँ - “गृहपति ! तपाईँ कुशल त हुनुहुन्छ ? तपाईँको लागि के ल्याउनुपर्छ ?” ॥१४॥

१५. तेन सो कुपितो आसि, कुहको माननिस्सितो ।
घातापेमि तुवं अज्ज, रट्ठा पब्बाजयामि वा ॥
१६. निसेधयित्वा पच्चन्तं, राजा कुहकमब्रवि ।
कच्चि ते भन्ते खमनीयं सम्मानो ते पवत्तितो ॥
१७. तस्स आचिक्खती पापो, कुमारो यथा नासिया ।
तस्स तं वचनं सुत्वा, आणापेसि महीपति ॥
१८. सीसं तत्थेव छिन्दित्वा, कत्वांन चतुखण्डिकं ।
रथिया रथियं दस्सेथ, सा गति जटिजहीलिता ॥
१९. तत्थकारणिका गन्त्वा, चण्डा लुद्धा अकारुणा ।
मातु अङ्के निसिन्नस्स, आकट्ठित्वा नयन्ति मं ॥
२०. तेसाहं एवमवचं, बन्धतं गालहबन्धनं ।
रज्जो दस्सेथ मं खिप्पं, राजकिरियानि अत्थि मे ॥
२१. ते मं रज्जो दस्सयिंसु पापस्स पापसेविनो ।
दिस्वान तं सज्जापेसिं, ममं च वसमानयिं ॥
२२. सो मं तत्थ खमापेसि, महारज्जमदासि मे ।
सोहं तमं दालयित्वा, पब्बजिं अनगारियं ॥
२३. न मे देस्सं महारज्जं, कामभोगो, न देस्सियो ।
सब्बज्जुतं पियं मय्हं, तस्मा रज्जं परिच्चजिं' ति ॥

१५. यो सुनेर त्यो अभिमानी तपस्वी मसँग धेरै क्रुद्ध भए र यो भने -
“मैले तिमीलाई अहिले नै मारदिनेछु, या तिमीलाई यस राष्ट्रबाट
निकालिदिनेछु” ॥१५॥
१६. तब राजाले त्यहाँका प्रत्यन्तवासीहरूलाई सम्झाई, बुझाई त्यस पाखण्डी
तपस्वीसँग सोधे - “तपाईंलाई कुशल नै जस्तो छ के ? तपाईंलाई यहाँ
सम्मान भएको त छ ?” ॥१६॥
१७. उत्तरद्वारा त्यस पापीले राजालाई यसो भने - “कुमारलाई कुनैप्रकारले
भएतापनि मारिदिनुहोस् ।” उसको कुरा सुनेर राजाले आदेश दिए ॥१७॥
१८. “जहाँ भेटिएतापनि उसको टाउको काटेर उसको शरीरलाई टुक्राटुक्रा
पारी गल्ली गल्लीमा प्रदर्शन गर । कुनै तपस्वीलाई अपमानित गरेको मा
यही दण्ड हो” ॥१८॥
१९. यो सुन्नेबित्तिकै कुनै क्रूर क्रोधीहरू एवं निर्दयी हत्याराहरू (बाघहरू) ले
गएर मेरी माताको काखमा बसिरहेको समय मलाई तानेर बधगर्ने स्थानमा
लिएर गए ॥१९॥
२०. मैले उसलाई भनें - “मलाई दृढबन्धनहरूबाट बाँधेर तत्काल राजाको
सन्मुख लिएर जाऊ । मलाई राजासँग केही निवेदन गर्नु छ ।” ॥२०॥
२१. उसले मलाई पापी एवं पापीहरूको सेवक राजाको सम्मुख लिएर गए ।
त्यहाँ मैले त्यस पाखण्डीका समस्त तथ्य बताएँ र आफूलाई राजाको
अधीनमा पारें ॥२१॥
२२. तब राजाले मलाई क्षमा गर्दै आफ्ना समस्त राज्यको अधिपति बनाउनुभयो ।
मैले त्यस राज्यलाई त्यो सड्कट हटाई अन्तमा गृह-त्याग गरी प्रव्रज्या
ग्रहण गरें ॥२२॥
२३. त्यहाँ न मलाई त्यस महान् राज्यप्रति नै कुनै द्वेष थियो न मलाई
राज्यसम्बन्धी कामभोग नै अप्रिय थियो, परन्तु मलाई सर्वज्ञता (बुद्धत्व)
प्राप्ति सर्वाधिक प्रिय थियो । अतः मैले त्यस विशाल साम्राज्यलाई पनि
त्यागी त्यसको उपेक्षा गरें ॥२३॥

३. अयोघरचरिया

(अयोघरजातक, सं. ५१०)

२४. 'पुनापरं यदा होमि, कासिराजस्स अत्रजो ।
अयोघधरम्हि संवड्ढो, नामेनासि अयोघरो ॥
२५. दुक्खेन जीवितो लद्धो, सम्पीले पतिपोसितो ।
अज्जेव पुत्त पटिपज्ज, केवलं वसुधं इमं ॥
२६. सरट्टकं सनिगमं, सजनं वन्दित्व खत्तियं ।
अज्जलिं पग्गहेत्वान, इदं वचनमब्रविं ॥
२७. 'ये केचि महिया सत्ता, हीनमुक्कट्टमज्झामा ।
निरारक्खा सके गेहे, वड्ढन्ति सकजांतिभि ॥
२८. इदं लोके उत्तरियं, सम्पीले मम पोसनं ।
अयोघरम्हि सं वड्ढो, अप्पभे चन्दसूरिये ॥
२९. पूतिकुणपसम्पुण्णा, मुच्चित्वा मातु कुच्छित्तो ।
ततो घोरतरे दुक्खे, पुन पक्खित्तयोधर ॥
३०. यदिहं तादिसं पत्त्वा दुक्खं परमदारुणं ।
रज्जेसु यदि रज्जामि पापनि उत्तमो सियं ॥
३१. उक्कण्ठितोम्हि कायेन, रज्जेनम्हि अनत्थिको ।
निब्बुतिं परियेसिस्सं, यत्थ मं मच्चु न मदिये ॥

३. अयोगृहचरिया (सर्वज्ञताप्राप्तिको लागि समस्त परिवारको गृहत्याग)

२४. पुनः म कुनै जन्ममा काशिराजको पुत्रको रूपमा उत्पन्न भएको थिएँ । उस जन्ममा मेरो पालन-पोषण कुनै अयोगृहमा (लोहगृह) भयो अतः मेरो नाम अयोगृह राखियो ॥२४॥
२५. जब उस पीडायन्त्रस्वरूप अयोगृहमा पालन पोषण गरियो, त्यसपछि लोकव्यवहार सम्भन्धन योग्य भयो, अनि मेरा ज्ञाति परिवारजनहरूलाई भने - “पुत्र ! तिमीले आज नै यस समस्त पृथ्वीको राज्यभार संभाल” ॥२५॥
२६. परन्तु, मैले राष्ट्र एवं निगमवासी नागरिकहरूसहित आफ्नो ज्ञाति बान्धव जनहरूलाई प्रणाम गरी यस्तो भनें - ॥२६॥
२७. “यो समस्त पृथ्वीमा जो पनि हीन, मध्यम, उत्कृष्ट प्राणी छन्, तिनीहरू आफ्नो घरमा निराश्रित रहेर सम्बन्धजनहरूद्वारा पालन पोषण भएका हुन्छन्” ॥२७॥
२८. ‘त्यसमा मेरो यो निराश्रित लौहगृहमा, जहाँ चन्द्र र सूर्यको प्रकाश पनि पुगेको छ, छैन त्यस्तो पालन सबभन्दा अधिक निकृष्ट हुन्छ’ ॥२८॥
२९. म माताको दुर्गन्धमय रक्त मांसले परिपूर्ण कोखबाट निस्केर उसबाट पनि अधिक दुःखदायी यस अयोगृहमा फर्काएँ ॥२९॥
३०. यहाँ पनि मैले दारुण कष्ट भोग गरें । अब मैले त्यसमा पनि अधिक कष्टकर राज्य प्राप्त गरी त्यसमा आफ्नो आसक्ति गरें भने यो मेरो निमित्त सबभन्दा धेरै पाप लाग्ने कुरा हुनेछ ॥३०॥
३१. मैले बारम्बार शरीर धारण गरेको मा असन्तुष्ट भइसकेको छु । अब म राज्यसिंहासनप्रति पनि उत्सुक छैन । म त निर्वाणको खोजीमा लाग्न चाहन्छु, जहाँ मलाई मृत्युले कुनै कष्ट दिन सकिनेछैन ॥३१॥

३२. एवाहं चिन्तयित्वान, विरवन्ते महाजने ।
नागो व बन्धनं छेत्वा, पाविसिं काननं वनं ॥
३३. माता-पिता न मे देस्वा, न पि मे देस्सं महायसं ।
बब्बञ्जुतं पियं मय्हं, तस्मा रज्जं परिच्चजिं' ति ॥

४. भिससचरिया

(भिसजातक, सं. ४८८)

३४. पुनापरं यदा होमि कासीनं, पुरवस्तमे ।
भगिनी च भातरो सत्त, निब्बत्ता सोत्थिये कुले ॥
३५. एतेसं पुब्बजो आसिं, हिरोसुक्कमुपागतो ।
भवं दिस्वान भयतो, नेक्खम्माभिरंतो अहं ॥
३६. मातापितुहि पहिता, सहाया एकमानसा ।
कामेहि में निमन्तेन्ति, कुलवंसं धरेहि' ति ॥
३७. यं तेसं वचनं वुत्तं, गिहीधम्मे सुखावहं ।
तं मे अहोसि कठिनं, तत्तफालसमं विय ॥
३८. ते मं तदा उक्खिपन्तं, पुच्छिंसु पत्थितं मम ।
किं त्वं पत्थयसे सम्म, यदि कामे न भुञ्जसि ॥
३९. तेसाहं एवमवचं, अत्थकामो हितेसिनं ।
नाहं पत्थेमि गिहीभावं, नेक्खम्माभिरतो अहं ॥

३२. यसप्रकार मैले आफ्नो विचार प्रकट गरी ती नागरिकहरूको रुवाईसँगै म गहन बनमा त्यसैप्रकारले प्रविष्ट भएको थिएँ, जसरी हात्तीले आफ्नो बन्धन तोडेर भागेर जाने गरेको हुन्छ ॥३२॥
३३. यहाँ मलाई आफ्ना माता-पितासँग कुनै द्वेष थिएन न आफ्नै कीर्तिको वृद्धिबाट द्वेषी थिएँ । म त केवल सर्वज्ञता (बुद्धत्व) प्राप्त गर्न चाहन्थेँ । अतः मैले राज्यको प्रस्ताव पनि उपेक्षापूर्वक छोडिदिएँ ॥३३॥

४. भिस्रचरिया

(गृहत्याग गरी निष्कामको इच्छा)

३४. पुनः मैले एकचोटि श्रेष्ठ काशी नगरमा कुनै श्रोत्रिय (वैदेशिक) कुलमा जन्म लिएँ । त्यस समयमा सात भाइ तथा एउटी बहिनी थिएँ ॥३४॥
३५. म तिनीहरूभन्दा सबैमा श्रेष्ठ थिएँ । ममा लज्जा आदि सबै गुण विद्यमान थियो जो एक सज्जनमा हुने गुण छ । अतः यो जन्म-परम्पराबाट भय मान्दै गरी म निष्काम साधनामा लागेँ ॥३५॥
३६. माता-पिताद्वारा पठाएका मेरा हितचिन्तकहरूले मलाई धेरै नै सम्झाए कि सांसारिक भोगहरूलाई भोग्दै आफ्नो वंशपरम्परागत कार्यहरूमा लागि रहनु ॥३६॥
३७. यद्यपि उनले भनेका वचन गृहस्थधर्मको प्रवृत्ति चाहनेहरूको लागि धेरै अनुकूल थियो, परन्तु त्यही वचन मेरो लागि यस्तो थियो कि जसरी कोहीले मलाई भालाले रोपिरहेको छ कि भन्ने जस्तो भएको छ ॥३७॥
३८. उसले मेरा सांसारिक कामभोगहरूको प्रति यो उपेक्षा देखेर मलाई सोधे कि सौम्य ! तब तिमिलाई के अभिष्ट छ कि जसको कारण तिमि संसार प्रति यो उपेक्षा गरिरहेछौ ॥३८॥
३९. उन हितैषीहरूबाट यो वचन सुनेर मैले उनीहरूलाई यही उत्तर दिएको थिएँ कि मलाई निष्कामभावना नै प्रिय छ, अतः म गृह-धर्मबाट पृथक् रहन चाहन्छु ॥३९॥

४०. ते मय्हं वचनं सुत्वा, पितु मातु च सावयुं ।
माता पिता एवमाहु, सब्बे व पब्बजाम भो ॥
४१. उभो माता पिता मय्हं, भगिनी च सत्त भातरो ।
अमितधनं छड्डयित्वा, पाविसिम्हा महावनं' ति ॥

५. सोणपण्डितचरिया

(सोण-नन्दजातक, सं. ५३२)

४२. पुनापरं यदा होमि, नगरे ब्रम्हवह्वने ।
तत्थं कुलवेर सट्ठे, महासाले अजायहं ॥
४३. तदा' पि लोकं दिस्वान, अन्धीभूतं तमोत्थटं ।
चित्तं भवतो पतिकुटति, तुत्तवेगहत्तं विय ॥
४४. दिस्वान विविधं पापं, एवं चिन्तेसहं तदा ।
कदाहं गेहा निक्खम्म, पविसिस्सामि काननं ॥
४५. तदा' पि मं निमन्तेसुं, कामभोगेहि जातयो ।
तेसं पि छन्दमाचिक्खि, मा निमन्तेथ तेहि मं ॥
४६. यो मे कनिट्ठको भाता, नन्दो नामासि पण्डितो ।
सो पि मं अनुसिक्खन्तो, पब्बज्जं समरोचयि ॥
४७. अहं सोणो च नन्दो च, उभो माता पिता मम ।
तदा पि भोगे छड्डेत्वा, पाविसिम्हा महावनं' ति ॥

४०. उनीहरूले मेरो उत्तर सुनेर मेरा माता-पितालाई यो कुरा बताइदिए । तब मेरा-माता-पिताले भने - “यदि यस्तो कुरा हो भने किन हामी सबै प्रव्रजित नहुने ?” ॥४०॥
४१. यसप्रकार, यो निश्चय गरी, मेरा माता-पिता मेरा सातजना भाइहरू तथा मेरी बहिनी सांसारिक गृहसम्पत्तिलाई त्याग गरी सबै कुरालाई उपेक्षा गरी महावनमा जानुभयो ॥४१॥

५. शोणपण्डितचरिया

(समस्त परिवारहरू परित्याग)

४२. पुनः म कुनै समय नगरको उच्च कुलमा कुनै श्रेष्ठ धनपतिको घरमा उत्पन्न भएँ ॥४२॥
४३. त्यसो भएपनि यो अज्ञानान्धकारमय संसारलाई देखेर मेरो चित्त त्यसै नै व्याकुल भएको थियो, जसरी कोही अश्व चाबुकको मारले डराएको हुन्छ ॥४३॥
४४. लोकमा भइरहेका नानाप्रकारका पापहरूलाई देखेर मैले यसरी विचार गरेको थिएँ कि म यी सबै कुरा त्याग गरी कहिले घरबाट निस्केर बनमा जाने अवसर पाउँछु ! ॥४४॥
४५. तब पनि मेरा ज्ञाति-सम्बन्धीजनहरूले मलाई कामभोगहरूको उपभोग हेतुको परामर्श दिए, उनीहरूलाई पनि मैले आफ्नो हृदयको भाव भनिदिएँ । अन्तमा, उनीहरूले पनि मलाई परामर्श दिने बन्द गरिदिए ॥४५॥
४६. मेरो नन्द नामगरेको सानो भाइ पनि शास्त्रज्ञ थियो । उसले मेरो अनुगमन गर्दै प्रव्रज्यालाई नै उचित मानेको थियो ॥४६॥
४७. यसप्रकारले, म शोण मेरो भाइ नन्द, मेरा माता-पिताहरू सबै घरबाट छोडेर उपेक्षापूर्वक कुनै महावनमा गए ॥४७॥

६. तेमिचरिया

(तेमियजातक, सं. ५३८)

४८. पुनापरं यदा होमि, कासिराजस्स अत्रजो ।
मूगपक्खो' ति नामेन, तेमियो ति वदन्ति मं ॥
४९. सोलसित्थिसहस्सानं, न विज्जति पुमो तदा ।
अहोरत्तानं अच्चयेन, निब्बतो अहमेकको ॥
५०. किच्छा लद्धं पियं पुत्तं, अभिजातं जुतिन्धरं ।
सेतच्छत्तं धारयित्वान, सयने पोसेति मं पिता ॥
५१. निद्दायमानो सयनवरे, पबुज्झित्वनहं तदा ।
अद्दसं पण्डरं छत्तं, येनाहं निरयं गतो ॥
५२. सह दिट्ठस्स मे छत्तं, तासो उप्पज्जि भेरवो ।
विनिच्छयं समापन्नो, कथाहं इमं मुञ्चिस्सं ॥
५३. पुब्बसालोहिता मय्हं, देवता अत्थकामिनी ।
सा मं दिस्वान दुक्खित्तं, तीसु ठानेसु योजयि ॥
५४. मा पण्डिच्चयं विभावय, बालमतो भव सब्बपाणिनं ।
सब्बो तं जनो ओचिनायतु, एवं तव अत्थो भविस्सति ॥
५५. एवं वुत्तायहं तस्सा, इदं वचनमब्रवीं ।
करोमि ते तं वचनं, यं त्वं भणसि देवते ।
अत्थकामासि मे अम्म, हितकामासि देवते ॥
५६. तस्साहं वचनं सुत्वा, सागरे व थलं लभिं ।
हट्ठो संविग्गमानसो, तयो अङ्गे अधिट्ठहिं ॥
५७. मूको अहोसिं बधिरो, पक्खो गतिविवज्जितो ।
एते अङ्गे अधिट्ठाय, वस्सानि सोलसुं वसिं ॥

६. तेमियचरिया

४८. पुनः जब म कुनै समय काशिराजको पुत्रको रूपमा मूकपक्ष नामबाट उत्पन्न भए। त्यस समय लोकहरूले मलाई 'तेमिय' नामले पनि पुकार्ने गर्दथे ॥४८॥
४९. त्यस राजाका सोऱ्ह हजार स्त्रीहरू थिए, परन्तु उनीहरूमध्ये कसैको पनि पुत्र थिएन। धेरै समयपछि उसको म एउटा मात्र पुत्र भए ॥४९॥
५०. अतः धेरै प्रयासपछि प्राप्त भएको मलाई मेरा पिताले लाड-प्यारबाट छत्र लगाएर पाल्न थाले। म सुन्दर एवं कान्तिमान पनि थिए ॥५०॥
५१. त्यस बालशय्यामा सुतिरहेको मैले उठेपछि, एउटा पीतछत्र देखें, जसमा मलाई नरकतुल्य कष्ट भइरह्यो ॥५१॥
५२. त्यस छत्र देख्ने बित्तिकै मलाई भयङ्कर भय उत्पन्न भयो। मैले विभिन्न किसिमले बिचार गर्न थालें कि यसबाट म कसरी मुक्त हुनेछु ! ॥५२॥
५३. त्यस समय कुनै पूर्वजन्ममा म मेरो रक्तसम्बन्धिनी देवताले मेरो दशामा दुःखित भएर मकहाँ आएर मलाई तीन उपाय सुनाए ॥५३॥
५४. 'तिमीले आफ्नो पाण्डित्य प्रकट नगर, सबै प्राणीहरूले तिमीलाई बालक नै सम्झने गरी यस्तो व्यवहार गर, जसप्रकारले सबै लोकजनहरूले तिमीमाथि विश्वास गर्नेछन्-तब तिम्रो प्रयोजन पूर्ण हुनेछ' ॥५४॥
५५. त्यस देवताद्वारा यस्तो भनेपछि मैले उसलाई यस्तो उत्तर दिए - "देवते ! तपाईंले जुन परामर्श दिइरहनुभएको छ, म त्यस्तै नै गर्नेछु किनकि तपाईं मेरो प्रयोजनसाधक पनि हुनुहुन्छ र हितकारी पनि" ॥५५॥
५६. उसको त्यस परामर्शबाट मलाई मानों डुबिरहेका खुट्टालाई टेक्नको लागि भूमि मिलेको जस्तो भयो। यसबाट म प्रमुदित एवं प्रसन्न भई उसका तीनैवटा कुरालाई पालन गर्न थालें ॥५६॥
५७. यसप्रकार म लाटो, बहिरो (कान नसुन्ने) एवं पङ्गुलको समान रहन थालें। मैले कुनैप्रकारले चलनु डुल्नु गरेको थिइन। यी तीन कुराको आचरण गर्दै मैले यसरी सोऱ्ह वर्ष बिताए ॥५७॥

५८. ततो मे हत्थपादे च, जिह्वं सोतं च मद्दिय ।
अनूनतं मे पस्सित्त्वा, कालकण्णी' ति निन्दसुं ॥
५९. ततो जानपदा सब्बे, सेनापतिपुरोहिता ।
सब्बे एकमना हुत्वा, छड्डुनं अनुमोदिसुं ॥
६०. सोहं तेसं मतिं सुत्वा, हट्ठो संविग्गमानसो ।
यस्सत्थान तपो चिण्णे, सो मे अत्थो समिज्झथ ॥
६१. न्हपेत्वा अनुलिम्पित्वा, वेठेत्वा राजवेठनं ।
छत्तेन अभिसिञ्चत्वा, कारेसुं पुरं पदक्खिणं ॥
६२. सत्ताहं धारयित्वान, उग्गते रविमण्डले ।
रथेन मं नीहरित्वा, सारथी वनमुपागमि ॥
६३. एकोकासे रथं कत्वा, सज्जस्सं हत्थमुच्चितो ।
सारथी खणती कासुं, निरवातुं पथविया ममं ॥
६४. अधिद्धितमधिद्धानं, तज्जेन्तो विविधकारणा ।
न भिन्दिं तमधिद्धानं, बोधियायेव कारणा ॥
६५. माता पिता न मे देस्सा, अत्ता मे न च देस्सियो ।
सब्बञ्जुतं पियं मय्हं, तस्मा वतमधिद्धिं ॥
६६. एते अङ्गे अधिद्दाय, वस्सानि सोलसं वसिं ।
अधिद्धानेन मे समो नत्थि, एसा मे अधिद्धानपारमी' ति ॥

५८. तब लोकहरूले मेरो हात, खुट्टा र जिभ्रोलाई चलाएर परीक्षण गरी मलाई असामान्य सम्भेर 'कालकर्णी' (अशुभ भनेर मलाई निन्दा गर्न थाले ॥५८॥
५९. तब त्यस राजका सेनापति, पुरोहित आदि सबै विशिष्ट नागरिकहरूले मिलेर राजासमक्ष मेरो त्यागलाई अनुमोदन (सम्मति) दिए ॥५९॥
६०. उनीहरूको यो अनुमोदन सुनेर म धेरै नै प्रमुदित एवं प्रसन्न भएँ कि जुन प्रयोजन-सिद्धिको लागि मैले यति लामो समयसम्म तपस्या गरें त्यो मेरो प्रयोजन आज सिद्ध भयो ॥६०॥
६१. तब मलाई स्नान गराएर, माला गन्ध विलेपन लगाएर तथा अन्य विविध राजाहरूबाट अलंकृत गरी, मलाई ओढाएर नगरमा प्रदक्षिणा गराए ॥६१॥
६२. यसप्रकार, सप्ताहपर्यन्त यो शुभ कर्म गरी, तदनन्तर, सूर्योदयको समय सारथीले मलाई रथमा राखेर बनमा लगे ॥६२॥
६३. त्यहाँ सारथीकहाँ एउटा अर्को रथ खडा गरी, घोडाहरूलाई रोकेर मलाई गाड्नको लागि भूमि खन्न थाले ॥६३॥
६४. विविधि कारणहरूबाट दुःखित भई मैले पनि उपर्युक्त तीनवटा कुराहरूलाई सङ्कल्प र दृढताबाट धारण गर्दै रहें । त्यस सङ्कल्पलाई मैले छाड्न दिइन, त्यसमा मेरो बोधिप्राप्तिको इच्छा नै एकमात्र कारण थियो ॥६४॥
६५. त्यस समय न मलाई आफ्नो माता-पिताप्रति कुनै द्वेष थियो न मलाई आफूबाट नै द्वेष थियो परन्तु मलाई सर्वज्ञता (बुद्धत्व) प्राप्त नै त्यस समय सर्वाधिक प्रिय थियो । त्यसकारण मैले त्यस कठोर व्रतलाई सङ्कल्प गरिलिएको थिएँ ॥६५॥
६६. यी तीन कुरालाई आधार बनाएर मैले सोःह वर्षसम्म त्यस व्रतको पालन गरें । त्यस सङ्कल्पको समान अन्य कुनै व्रत थिएन । यही मेरो अधिष्ठान-पारमिता थियो ॥६६॥

७. कपिराजचरिया

(कपिजातक, सं. २५०)

६७. यदा अहं कपि आसिं, नदीकूले दरीयसे ।
पीलितो सुंसुपारेन, गमनं न लभामहं ॥
६८. यन्होकासे अहं ठत्वा, ओरा पारं पतामहं ।
तत्थच्छि सत्तु वधको, कुम्भीलो लुद्धदस्सनो ॥
६९. सो मं असंसि एही ति, अहं पेमी ति तं वतिं ।
तस्म मत्थक्कमक्कम्म, परकूले पतिट्ठहिं ॥
७०. न तस्स अलिकं भणितं, यथा वाचं अकासहं ।
सच्चेन मे समो नत्थि, एसा मे सच्चपारमी' ति ॥

८. सच्चतापसचरिया

(सच्चङ्गिरजातक सं. ७३)

७१. पुनापरं यदा होमि, तापसो सच्चसव्हयो ।
सच्चेन लोकं पालेसिं, समग्गं जनमकासहं' ति ॥

९. वट्टपोतकचरिया

(वट्टजातक, सं. ३५)

७२. पुनापरं यदा होमि, मग्घे वट्टपोतको ।
अजातपक्खो तरुणो, मंसपेसि कुलावको ॥

७. कपिराजचरिया

(सत्यवचनको संरक्षण)

६७. जब एकपटक मैले कपियोनिमा जन्म लिएं तब कुनै नदीको पानीको सतहमा एक कन्दरामा रहेको थिएं। त्यहाँ मेरो एउटा शत्रुभूत मकरले गर्दा मलाई नदीबाट पार गर्न आउन, जान असम्भव पयो ॥६७॥
६८. जहाँबाट म उभिएर नदीमा दौडेको थिएं, त्यहाँ एक भयङ्कर, क्रोधी एवं हत्यारा मकर रहेको थियो ॥६८॥
६९. ऊसले मलाई भने - 'आऊ'। मैले पनि उसको कुरामा विश्वास गरेर भनें - 'आउँदैछु'। तथा मैले उसको मस्तकमा खुट्टा राखेर नदीको अर्को पारीतिर छलाङ्ग लगाएँ ॥६९॥
७०. मैले उसको असत्य भाषणलाई वास्ता गरिन, अपितु जस्तो भनें त्यस अनुसार आचरण गरें। यस सत्यवादीतामा मसमान अरू कोही छैन। यही नै मेरो सत्यपारमिता हो।' ॥७०॥

८. सत्यतापसचरिया

(सत्यको आश्रयले लोककल्याण)

७१. पुनः एकचोटि मैले सत्य नाम गरेको तपस्वीको रूपमा यस लोकमा आएँ। त्यस जन्ममा सत्यको आश्रय लिँदै लोकलाई पालन गरें तथा समस्त जनहरूमा समभाव बनाएर राखें ॥७१॥

९. वर्तकपुत्रकचरिया

(सत्यपारमिताको बलमा आत्मरक्षा)

७२. पुनः कुनै समय म मगध प्रदेशमा एक बटेर पक्षीको पुत्रको रूपमा त्यहाँ उत्पन्न भएँ। त्यस समय मेरो पङ्क पनि निस्केको थिएन र म यतिको सानो थिएँ कि मैले आफ्नो गुंडमा म एक मांसको खण्डको समान रहिरहेको थिएँ ॥७२॥

७३. मुखतुण्डकेनाहरित्वा, माता पोसयती ममं ।
तस्सा फस्सेन जीवामि, नत्थि मे कायिकं बलं ॥
७४. संवच्छरे गिम्हसमये, दवडाहो पदिप्पति ।
उपगच्छति अम्हाकं, पावको कण्हवत्तनी ॥
७५. धमधमा इति एवं, सदायन्तो महासिखी ।
अनुपुब्बेन भापेन्तो, अग्गि मममुपागामि ॥
७६. अग्गिवेग भयातीता, ससिता माता पिता मम ।
कुलावके मं छड्ढेत्वा, अत्तानं परिमोचयुं ॥
७७. पादे पक्खे पजहामि, नत्थि मे कायिकं बलं ।
सोहं अगतिको तत्थ, एवं चिन्तेसहं तदा ॥
७८. येसाहं उपधावेय्यं, भीतो तसितवेधितो ।
ते मं ओहाय पक्कन्ता, कथं मे अज्जकातवे ॥
७९. अत्थि लोके सीलगुणो, सच्चं सोचेय्यनुदया ।
तेन सच्चेन काहामि, सच्चकिरियमुत्तमं ॥
८०. आवज्जेत्वा धम्मबलं, सरित्वा पुब्बके जिने ।
सच्चबलमवस्साय, सच्चकिरियमकासहं ॥
८१. सन्ति पक्खा अपतना, सन्ति पादा अवञ्चना ।
माता पिता च निक्खन्ता, जातवेद पटिक्कम ॥
८२. सहसच्चे कते मय्हं महापज्जलितो सिखी ।
वज्जेसि सीलसकरीसानि, उदकं पत्वा यथा सिखी ।
सच्चेन मे समो नत्थि एसा मे सच्चपारमी' ति ॥

७३. निर्बल भएको कारण आफ्नी माताको सहायता (स्पर्श) बाट नै आफ्नो समस्त शारीरिक कृत्य पूर्ण गरेको थिएँ ॥७३॥
७४. कुनै संवत्सर (वर्ष) मा ग्रीष्मकालमा जङ्गलमा भयङ्कर अग्नि प्रज्वलित भयो । विस्तार विस्तार आगो हाम्रो गुँडघरसम्म आइपुग्यो ॥७४॥
७५. त्यो अग्नि 'धाय् धाय्' शब्द गर्दै लामो लामो ठाउँ बेदै जलेर मेरो अगाडिसम्म आयो ॥७५॥
७६. तब मेरा माता पिता पनि त्यस अग्निको वेगसमीप आउँदै, त्यस अग्निको भयले मलाई त्यहीँ गुँडमा छोडेर, आत्मरक्षार्थ त्यहाँबाट भागेर गए ॥७६॥
७७. म त्यहीँ नै रहेर खुट्टा र पङ्खु फ्याँकी फ्याँकी छटपटाइरहेँ, किनकि त्यहाँबाट हट्ने मेरो शरीर शक्तिमा नै थिएन । अतः मैले विवश भएर त्यहीँ नै रही यस्तो विचार गरें - ॥७७॥
७८. 'म यस समय दुःखी एवं भयभीत भएर जसको शरणमा थिएँ, त्यसैले मलाई छाडेर पहिले नै भागे, अब म कराएँ' ॥७८॥
७९. 'यदि लोकमा शीलाचरणको कुनै माहात्म्य छ, यदि सत्यले मलाई अनुकम्पा गरी मेरो रक्षा गर्दछ भने म आफ्नो सत्यक्रियालाई आवाहन गर्दछु' ॥७९॥
८०. तब मैले धर्मबलको आवर्जन (ध्यान) गरी तथा पूर्वकालमा अवतरित बुद्धहरूको स्मरण गरी, सत्यबलको आश्रय लिँदै यो सत्यक्रिया (सत्यको आश्रयले, इच्छापूर्तिको कामना) गरें - ॥८०॥
८१. 'मेरो पङ्खु उड्नलाई योग्य छैन, न त खुट्टा नै चलन योग्य छ, मेरा माता पिताले पनि मलाई छोडेर गइसके, अतः हे अग्निदेव ! मेरो उपर दया गर्दै पछाडि फर्केर जानुहोला' ॥८१॥
८२. म मा यो सत्यक्रिया गर्दै नै धुँवाले भरिरेहेको प्रज्वलित अग्नि ममा त्यसै प्रकार सोच करीष (भूमिको एकतत्कालीन नाप) पछाडि हट्यो जसरी जललाई देखेर त्यो पछि हट्ने गर्छ । मेरो यो सत्यको कुनै अन्यसँग तुलना गर्न सकिँदैन । मद्वारा पूर्ण गरिएको सत्यपारमिताको यो पनि एक उदाहरण हो ॥८२॥

१०. मच्छराजचरिया

(मच्छजातक, सं. ३४)

८३. पुनापरं यदा होमि, मच्छराजा महासरे ।
उण्हे सुरियसन्तापे, सरे उदक खीयथ ॥
८४. 'ततो काका च गिज्झा च, कङ्का कुललसेनका ।
भक्खयन्ति दिवारत्तिं, मच्छे उपनिसीदिय ॥
८५. एवं चिन्तेसहं तत्थ, सह जातीहि पीलितो ।
केन नु खो उपायेन, जाती दुक्खा पमोचये ॥
८६. विचिन्तयित्वा धम्मत्थं, सच्चं अद्दस पस्सयं ।
सच्चे ठत्वा पमोचेसिं, जातीनं तं अतिक्खयं ॥
८७. अनुस्सरित्वा सतं धम्मं, मरमत्थं विचिन्तयं ।
अकासि सच्चकिरियं, यं लोके धुवसस्सतं ॥
८८. यतो सरामि अत्तानं, यतो पत्तोस्मि विञ्जुतं ।
नाभिजानामि सञ्चिच्च, एकपाणंपि हिंसितं ॥
८९. एतेन सच्चवज्जेन, पज्जुन्नो अभिवस्सतु ।
अभित्थनाय पज्जुन्न, निधिं काकस्स नासय ।
काकं सोकाय रन्धेहि, मच्छे सोका पमोचय ॥

१०. मत्स्यराजचरिया

८३. एकचोटि म कुनै विशाल सरोवरमा एक मत्स्यराजको रूपमा उत्पन्न भएँ । त्यस समय कुनै प्रखर सूर्यसन्तापको कारण त्यस सरोवरको जल सुके ॥८३॥
८४. तब त्यहाँ आएर काग, गिद्ध एवं बाज आदि मांसभक्षी पक्षीले सरोवरका माछाहरूलाई खान थाले ॥८४॥
८५. मेरा आफना परिजनहरूको यस्तो दुर्दशा देखेर यस्तो विचार गरें - “मैले आफ्नो कुनै उपायद्वारा यी परिजनहरूलाई यस दुःखबाट मुक्त गर्नेछु” ॥८५॥
८६. अन्तमा मैले धर्मचिन्तन गर्दै यही नै निश्चय गरें कि यस्तो विपत्तिबाट मुक्ति पाउनको लागि सत्यको आश्रय लिने नै एकमात्र उपाय हो । सत्यको आश्रय लिएर नै मैले आफना परिजनहरूलाई दुःखबाट मुक्त गर्न सक्दछु ॥८६॥
८७. तब मैले सद्धर्मको आश्रयण गरी त्यस परमार्थलाई चिन्तन गरें जो कि ध्रुव एवं शाश्वत छ - ॥८७॥
८८. जहाँसम्म मलाई आफना क्रियाहरूको स्मरण छ, जबदेखि मैले लोक-व्यवहार सम्भन्ना गर्न आरम्भ गरें त्यसबेलादेखि मैले जानेको छैन कि मैले जानेर-बुझेर पनि कसैलाई हत्या गरेको नै थिएँ ॥८८॥
८९. मेरो यो सत्यको प्रभावले, हे मेघ ! तत्काल वर्षा आरम्भ गर र यी मांसभक्षी पक्षीसमूहलाई यहाँबाट धपाउनुहोस् ॥८९॥

८०. 'सहकते सच्चवरे, पज्जुन्नो अभिगज्जिय ।
थलं निन्नं च पूरेन्तो, खणेन अभिवस्सथ ॥
८१. एकरूपं सच्चवरं, कत्वा विरियमुत्तमं ।
वस्सापेसिं महामेघं, सच्चतेजबलस्सितो ।
सच्चेन मे समो नत्थि, एसा मे सच्चपारमीति ॥

११. कण्हदीपायनचरिया

(कण्ह दीपायन जातक, सं. ४४४)

८२. पुनापरं यदा होमि, कण्हदीपायनो इसि ।
परोपञ्जासवस्सानि, अनभिरतो चरि अहं ॥
८३. न कोचि एतं जानाति, अनभिरतिमनं मम ।
अहं हि कस्सचि नाचिक्खिं, अरति मे जरति मानसे ॥
८४. सब्रम्हचारी मण्डब्यो, सहायो मे महा इसि ।
पुब्बकम्मसमायुत्तो, सूलमारोपनं लभि ॥
८५. तमहं उपट्टहित्वान, आरोग्यमनुपापयिं ।
आपुच्छित्वान आगञ्छिं, यं मय्हं सकमस्समं ॥
८६. 'सहायो ब्राम्हणो मय्हं, भरियं आदाय पुत्तकं ।
तयो जना समागन्त्वा, आगञ्छुं पाहुनागतं ॥
८७. 'सम्मोदमानो तेहि सह, निसिन्नो सकमस्समे ।
दारको वट्टमनुक्खिपं, आसीविसमकोपयि ॥
८८. 'ततो सो वट्टगतं मग्गं, अन्वेसन्तो कुमारको ।
आसीविसस्स हत्थेन, उत्तमङ्गं परामसि ॥

९०. मद्द्वारा यो सत्यक्रिया गरेको साथै मेघहरूको घनघोर गर्जनको साथसाथै वर्षा आरम्भ भएर धेरै बेरसम्म वर्षा हुँदैरह्यो ताकि पृथ्वीका ठूला साना सबै खाल्ताखुल्ती नभरेसम्म ॥९०॥
९१. यस्तो मेरो यो सामर्थ्ययुक्त सत्य त्यस समय वर्षा वर्षने कार्यमा प्रयुक्त भयो, जुन सत्य तेजको आश्रित थियो । अतः मेरो यो सत्यको साथै अरू दोस्रो सत्यसँग तुलना गर्न सकिन्न । यही नै मेरो सत्यपारमिता हो ॥९१॥
११. कृष्णद्वैपायनचरिया (विष-प्रभावले मृत बालको जीवनदान)
९२. पुनः कुनै समय मैले कृष्णद्वैपायन ऋषिको रूपमा यहाँ जन्म लिएँ । त्यस समय मैले पचास वर्षभन्दा अधिक समयसम्म उपेक्षापूर्वक यस लोकमा विचरण गरेँ ॥९२॥
९३. परन्तु त्यस समयसम्म मेरो यस लोकप्रतिको उपेक्षालाई (अरुचि) न स्वयंलाई थाहा छ न मैले नै कसैलाई बताएँ कि मेरो मनमा लोकको प्रति यतिकै उपेक्षा छ ॥९३॥
९४. महर्षि माण्डव्यलाई, जो मेरो गुरु थिए र साथी पनि कुनै पूर्वकर्म (प्रारब्ध) को मनमा लोकको प्रति यतिकै उपेक्षा छ ॥९४॥
९५. 'म उसकहाँ गएर उसको परिचर्या गरेर म पुनः आफ्नो आश्रममा फर्केर आएँ' ॥९५॥
९६. 'यो समय मेरो एक साथी आफ्नो भार्या तथा पुत्रको सँगै मेरो आश्रममा अतिथिको रूपमा आए' ॥९६॥
९७. 'म आफ्नो आश्रममा बसेर ऊसँग कुरा गरिरहेको थिएँ कि उनको पुत्र आश्रमको घेराभित्र घुम्दै कुनै सर्प बसेको ठाउँमा बसे' ॥९७॥
९८. कुरा यो भयो कि त्यो बालक आश्रमको घेराभित्र खेलिरहेको थियो । उसले कुनै सर्पको टाउकोमाथि हात राख्यो ॥९८॥

८८. 'तस्स आमसने कुद्धो सप्पो विसब लस्सितो ।
कूपितो परमकोपेन, अडंसि दारकं खणे ॥
१००. 'सह दट्ठो आसीविसेन, दारको पपति भूमियं ।
तेनाहं दुक्खितो आसिं, मम वाहसि तं दुक्खं ॥
१०१. 'त्याहं अस्सासयित्वान, दुक्खिते सोकसल्लितं ।
पठमं अकासिं किरियं, अग्गं सच्चं वरन्तमं ॥
१०२. सत्ताहमेवाहं पसन्नचित्तो, पुञ्जात्थिको अचरिं ब्रम्हचारियं ।
अथापरं चं चरितं ममेदं, वस्सानि पञ्जाससमधिकान्नि ॥
१०३. अकामको वा हि अहं चरामि, एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ।
हतं विसं जीवतु यञ्जदत्तो ॥
१०४. सट्ठ सच्चे कते मय्हं, विसवेगेन वेधितो ।
अबुज्झित्वान वुट्ठासि, अरोगो चासि माणवो ।
सच्चेन मे समो नत्थि, एसा मे सच्चपारमी' ति ॥

१२. सुतसोमचरिया

(महासतमोमजातक, सं. ५३७)

१०५. पुनापरं यदा होमि, सुतसोमो महीपति ।
गहितो पोरिसादेन, ब्राम्हणे सङ्करं सरि ॥
१०६. खत्तियानं एकसतं, आवुणित्वा करत्तले ।
एतेसं पमिलापेत्वा, यञ्जत्थे उपनयी ममं ॥

९९. 'यस्तो गरेको ले त्यो सर्प क्रुद्ध भएर त्यसै समय त्यो विषधरले त्यस बालकलाई डस्यो' ॥९९॥
१००. सर्पले डस्नासाथै बालक भूमिमा लड्यो । त्यो देखेर म धेरै नै दुःखी भएँ । यसरी यो भन्न सकिन्छ कि त्यो दुःख मेरो परिहासजस्तै हुन थाल्यो ॥१००॥
१०१. तब ती दुःखी एवं शोकमग्न पति-पत्नीप्रति आश्वस्त भई मैले आफ्नो श्रेष्ठ सत्यक्रिया आरम्भ गरें ॥१०१॥
१०२. त्यस समय मलाई पुण्य प्राप्तिहेतु प्रत्यक्षतः धर्मसाधना गर्दै केवल एक सप्ताह नै बिताएको थिएँ । तब मैले आफ्नो पूर्वयापित पचास वर्षको जीवन स्मरण गरें ॥१०२॥
१०३. र, त्यसको आधारमा यो सत्यक्रिया गरें - "यदि मैले उक्त पवित्र जीवन निष्कामभावले सम्पन्न गरेको हो भने त्यस सत्यको प्रभावले यो ब्राम्हणपुत्र यज्ञदत्त जीवित होओस्" ॥१०३॥
१०४. 'मद्वारा त्यो सत्य सङ्कल्प गरिँदा त्यो सर्पको विषको प्रभाव हटेर मृत बालक सहसा स्वस्थ हुँदै गई उठेर आयो । यो सत्यको समान मसँग अन्य कोही सत्कर्म थिएन । यही नै मेरो सत्यपारमिता थियो' ॥

१२. श्रुतसोमचरिया

(सङ्कटको समय सन्मैत्रीको उपयोग)

१०५. पुनः एक समय श्रुतसोम नाम गरेको महीपति (राजा) को रूपमा मेरो यस लोकमा जन्म भयो । त्यहाँ कुनै दिन मलाई नरभक्षी राक्षसले समातेको थियो । तब मैले सज्जनहरूको मैत्री स्मरण गर्ने मनमा आयो ॥१०५॥
१०६. 'एकचोटि मैले एक सय क्षत्रियहरू एक आपसमा भगडा भएको लाई मिलाएर परस्पर मैत्रीभाव उत्पन्न गराई उनीहरू सबैलाई एकता गराई मैले आफ्नो यज्ञमा सम्मिलित हुनको लागि सम्मिलित गर्न बोलाएको थिएँ' ॥१०६॥

१०७. अपुच्छि मं पोरिसादो, किं त्वं इच्छसि निस्सजं ।
यथामति ते काहासि, यदि मे त्वं पुनेहिसि ॥
१०८. तस्स पटिस्सुणित्वान, पण्हे आगमनं मम ।
उपगन्त्वा पुरं रम्मं, रज्जं निर्यादपिं तदा ॥
१०९. अनुस्सरित्वा सतं धम्मं पुब्बकं जिनसेवितं ।
ब्राम्हणस्स धनं दत्त्वा, पोरिसादं उपागमि ॥
११०. नत्थि मे संसयो तत्थ, घातयिस्सति वा न वा ।
सच्चवाचानुरक्खन्तो, जीवितं चजितुमुपागमि ।
सच्चेन मे समो नत्थि, एसा मे सच्चपारमी' ति ॥

१३. सुवण्णसाम्भवरिया

(ससजातक, सं. ५४०)

१११. सामो यदा वने आसिं, सक्केन अभिनिम्मितो ।
पवने सीहव्यग्घे च, मेत्तायमुपनामयिं ॥
११२. सीहव्यग्घेहि दीपीहि, अच्छेहि महिसेहि च ।
पसदमिगवराहेहि, परिवारेत्वा वने वसिं ॥
११३. न मं कोचि उत्तसति, न पि भायामि कस्सचि ।
मेत्ताबलेनुपत्थद्धो, रमामि पवने तदा' ति ॥

१०७. तब मलाई ती नरभक्षीले सोधे - "के तिमी चाहन्छौ कि मैले तिमीलाई यस प्रतिज्ञामा छोड्नुको लागि भनौ कि तिमी यहाँबाट गएर फेरि यहीं नै आउनेछौ" ॥१०७॥
१०८. राक्षसद्वारा यस्तो भनिएपछि म त्यसकहाँ पुनः आगमनको वचन दिएर मैले आफ्नो राज्यमा फर्केर आफ्ना उत्तराधिकारीलाई राज्य सुम्पिदिएं ॥१०८॥
१०९. तब मैले पूर्वबुद्धहरूद्वारा अभ्यस्त सद्धर्मको स्मरण गरें र ब्राम्हण-हरूलाई यथेच्छ धन दान दिएं । तदनन्तर म त्यस नरभक्षीकहाँ नै फर्केर गएं ॥१०९॥
११०. मलाई त्यस समय यो चिन्ता भएको थिएन कि त्यो नरभक्षीले मलाई मारिदिन्छ या छोडिदिन्छ । मलाई त आफूले वचन दिएको कुरामा ध्यान थियो जुन मैले उसलाई वचन दिएर त्यहाँबाट फर्केको थिएं । म त्यस सत्यवचनलाई पालन गर्नेमा मेरो आफ्नो जीवन त्याग गर्नलाई पनि सन्नद्ध थिएं । यो सत्यवचन पालनको अतिरिक्त त्यस समयमा कुनै अन्य सत्कर्मलाई बढी महत्त्वपूर्ण थानेको थिइन । यही नै मेरो सत्यपारमिताको आराधना थियो ॥११०॥

१३. सुवर्णश्यामचरिया

(सिंह, व्याघ्र आदिप्रति मैत्रीभावना)

१११. एकचोटि कुनै समय म श्याम नाम गरेको शक्रपुत्रको रूपमा यस लोकमा आएँ र एक बनमा (साधनाहेतु) रहन थालें । त्यहाँ मैले पर्वतको खाल्डोमा बसोबास गरिरहेका सिंह व्याघ्र आदिसँग पनि मैत्रीभाव बनाएँ ॥१११॥
११२. तब बनमा रहेका त्यस सिंह, व्याघ्र, द्वीपी (चितुवा) भैंसी, भालु तथा मृगहरूसँग पनि म त्यो बनमा रहन थालें ॥११२॥
११३. त्यहाँ न कुनै पशुले मलाई कष्ट दिएका थिए र न म नै कुनै पशुसँग डराएको थिएँ । मेरो मैत्रीबलको कारण त्यस बनमा सुखपूर्वक साधनामा लागि रहेको थिएँ ॥११३॥

१४. एकराजचरिया

(एकराजजातक, सं. ३०३)

११४. पुनापरं यदा होमि, एकराजा ति विस्सुतो ।
परमं सीलं अधिट्ठाय, पसासामि महामहिं ॥
११५. दश कुसलकम्मपथे^{३५} वत्तामि अनवसेसतो ।
चतूहि सङ्गहवत्थूहि,^{३६} सङ्गण्हामि महाजनं ॥
११६. एवं मे अप्पमत्तस्स, इध लोके परत्थ च ।
दब्बसेनो उपगन्त्वा, अच्छिन्दन्तो पुरं मम ॥
११७. राजपजीवे निगमे, सबलट्ठे सरट्ठके ।
सब्बं हत्थगतं कत्वा, कासुया निखणी ममं ॥
११८. अमच्चमण्डलं रज्जं, फीतं अन्तेपुरं मम ।
अच्छिन्दित्वान गहितं, पियं पुत्तं व पस्सहं ।
मेत्ताय मे समो नत्थि, ऐसा मे मेत्तापारमी' ति ॥

Dhamma.Digital

१४. **सक्रराजचरिया** (शत्रुराजाको साथमा पनि मैत्रीभावना)

११४. पुनः कुनै समय एकराज नामले प्रसिद्ध भएर तथा दृढ सदाचारको पालन गर्ने सङ्कल्प लिएर, सम्पूर्ण पृथ्वीमण्डलमा राज्य गरिरहेँ ॥११४॥
११५. 'दश कुशलपथहरूको' पूर्णतः ध्यान राखेर र चार संग्रह^{३६} बस्तुहरूद्वारा सज्जहरूको संग्रह गर्दै मैले आफ्नो शासन सहजातले चलाइरहेँ ॥११५॥

३५. दश कुशलकर्मपथ : (१) पाणातिपात (२) अदत्तादान (३) कामभोगहरूमा अनाचार (व्यभिचार) (४) असत्य भाषण (५) पिशूनवाक् (६) परुषवाक् (७) सम्प्रलाप (८) लोभ (९) द्वेष एव (१०) मिथ्या-दृष्टि यी दश अकुशल धर्महरूलाई त्यागिने कुशलपथ हो ।

दीघनिकाय - सङ्गीति - सुत्त

३६. (१) चार संग्रहबस्तु - : (१) दान (२) प्रियवाणी (३) परोपकार (४) शान्तचिन्तना (संयुक्त निकाय - दोस्रो भाग पृ. ४७)

११६. यसप्रकार, यस लोक तथा परलोकप्रति सावधान रहँदै ममाथि द्रव्यसेन नाम गरेको शत्रुराजाले आएर आक्रमण गरे तथा मेरो राजधानीलाई नष्ट-भ्रष्ट गरिदिए ॥११६॥

११७. 'यतिमात्र होइन, मेरा अनुकूल राजाहरू, सेनाहरू तथा जनपदहरूलाई पनि आफ्नो अधीनमा राखी उसले मलाई एउटा गहिरो खाल्डो खनेर त्यसमा खसाली पुरिदिए' ॥११७॥

११८. यसप्रकार, मेरा मन्त्रीहरूसहित समस्त राज्यमा, मेरो अन्तःपुरमा, मेरो पुत्रमाथि जबरजस्ती गरी लिएतापनि मेरो मनमा उसप्रति कुनै वैरभाव आएन, अपितु मैले उसप्रति मैत्रीभाव नै बनाएर राखें । मेरो यो मैत्री भावना अनुपम थियो । यो पनि मद्वारा अभ्यस्त मैत्रीभावनाको एक उदाहरण हो ॥११८॥

१५. महालोमहंसचरिया

(लोमहंसजातक, सं. ९४)

११८. सुसाने सेय्यं कप्पेसि, छवट्टिकं उपनिधायहं ।
गामण्डला उपागन्त्वा, स्सं दस्सेन्तिनप्पकं ॥
१२०. अपरे गन्धमालं च भोजनं विविधं बहुं ।
उपायनानूपनेन्ति, हट्ठा संविग्गमानसा ॥
१२१. ये मे दुक्खं उपहरन्ति, ये च देन्ति सुखं मम ।
सब्बेसं समको होमि, दया कोपो न विज्जति ॥
१२२. सुखदक्खे तुलाभूतो, यसेसु अयसेसु च ।
सब्बत्थ समको होमि, एसा मे उपेक्खापारमी' ति ॥

युधञ्जयवग्गोततियो ॥

Dhamma **तस्सुद्धानं**

यधुञ्जयो सोमनस्सो, अयोधरभिसेन च ।
सोण नन्दो मूगपक्खो, कपिराजा सच्चसण्हयो ॥
वट्टका मच्छराजा च, कण्हदीपायनो इसि ।
सुतसोमो पुन आसिं, सामो च एकराजहु ।
उपेक्खापारमी आसि, इति वुत्थं महेसिना ॥

१५. महालोमहर्षचरिया

(उपेक्षापारमिताको अभ्यास)

११९. मैले शवहरूके अस्थिहरूका उपधान (तकिया) लगाएर श्मशानहरूमा आफ्नो शयनासन बनाएँ । त्यहाँ कोही प्रेत चौतर्फबाट आएर मलाई डराउनको लागि आफ्ना विविध रूप देखाउँदथ्यो ॥११९॥
१२०. 'अरू मानिस (अरू व्यक्ति) ले उपहारको रूपमा प्रसन्न मनले नानाप्रकार का गन्धमालाहरू तथा भोजन लिएर आउने गरेका थिए' ॥१२०॥
१२१. 'त्यहाँ आएर जो मनुष्यले मलाई दुःख या सुख उपहार दिने गरेका थिए तिनीहरूप्रति मेरो मनमा समान भाव नै रहेको थियो । त्यहाँ मैले कसैको प्रति विशेषरूपले दया नै गरेको थिएँ, न कुनै विशेष क्रोध नै' ॥१२१॥
१२२. यसप्रकार मैले सुख दुःख वा यश, अपयश वा मान-अपमानदायक विषयहरूप्रति तराजुजस्तै भई एक समानभाव राखेको थिएँ । यो मद्दारा अभ्यस्त उपेक्षाभावनाको उदाहरण हो ॥१२२॥

युधञ्जयवर्ग तृतीय सम्पन्न ॥

Dhamma.Digital

यस वर्गमा व्याख्यातचर्याहरूको सूची

१. युधञ्जय, २. सौमनस्य, ३. अयोगृह, ४. भिस, ५. शोणपण्डित,
 ६. मूलपक्षचर्या, ७. कपिराजचर्या, ८. सत्यतापस, ९. वर्तकपोतक,
 १०. मत्स्यराज, ११. ऋषि कृष्णद्वैपायन, १२. श्रुतसोम, १३. सुवर्णश्याम,
 १४. एकराज एवं १५. महालोमहंस चर्या । यही नै मेरो उपेक्षाचर्याको पूर्ति थियो । यस्तै नै महर्षिले भनेको हो ॥

एवं बहुब्बिधं दुक्खं, सम्पत्ती च बहुब्बिधा ।
 भवाभवे अनुभवित्वा, पत्तो सम्बोधिमुत्तमं ॥
 दत्त्वा दातब्बकं दानं, सीलं पूरेत्वा असेसतो ।
 नेक्खम्मे पारमि गन्त्वा, पत्तो सम्बोधिमुत्तमं ॥
 पण्डिते परिपुच्छित्वा, विरियं कत्वानमुत्तमं ।
 खन्तिया पारमिं गन्त्वा, पत्तो सम्बोधिमुत्तमं ॥
 कत्वा दल्हमधिट्ठानं, सच्चवाचानुरक्खिय ।
 मेत्ताय पारमि गन्त्वा, पत्तो सम्बोधि मुत्तमं ॥
 लाभलाभे यसायसे, सम्माननावमानने ।
 सब्बत्थ समको हुत्वा, पत्तो सम्बोधिमुत्तमं ॥
 कोसज्जं भयतो दिस्वा, विरियारम्भं च खेमतो ।
 आरद्धविरिया होथ, एसा बुद्धानुसासनो ॥
 विवादं भयतो दिस्वा, अविवादं च खेमतो ।
 समग्गा सखिला होथ, एसा बुद्धानुसासनी ॥
 पदमादं भयतो दिस्वा, अप्पमादं च खेमतो ।
 भावेथवङ्गिकं मग्गं, एसा बुद्धानुसासनो ॥
 इत्थं सुदं भगवा अत्तनो पुब्बचरियं सम्भावयमानो बुद्धा पदानियं नाम
 धम्मपरियायं अभासित्था ति ।

चरियापिटकपालि निट्ठिता ॥

यसप्रकार मैले यो संसारमा जन्मेर मरण भएर विविध दुःखहरू भोगेर अन्तमा यो उत्तम सम्बोधि प्राप्त गर्ने ॥

मैले दिन योग्य दान दिएर, शीलको पूर्णतः पूर्ति गरी नैष्काम्य पारमिता पूर्ण गरी अन्तमा उत्तम सम्बोधि प्राप्त गर्ने ॥

विद्वान्हरूबाट धार्मिक जिज्ञासा गर्दै गरी उत्तम विधिले वीर्य (उद्योग) पूर्वक साधना गरी क्षान्तिपारमितासम्म पुगेर मैले यो उत्तम सम्बोधि प्राप्त गर्ने ॥

दृढ सङ्कल्प (अधिष्ठान) को आश्रयणको आफ्ना सत्य वचनहरूको रक्षा गर्दै मैत्रीपारमितासम्म पुगेर मैले यो उत्तम सम्बोधि प्राप्त गर्ने ॥

मैले सांसारिक हानि-लाभमा, यश-अपयशमा, मान-अपमानमा समभाव (अर्थात् यी उभयविध द्वन्द्वहरूको उपेक्षा) राखेर यो उत्तम सम्बोधि ज्ञान प्राप्त गर्ने ॥

आलस्यमा भय देखेर, उद्योगमा आफ्नो हित देखे र साधनापूर्तिमा उद्योग (वीर्य) आरम्भ गर- यही नै बुद्धको उपदेश हो ॥

विवाद (कलह) मा भय मानेर, तथा अविवादमा (एकता) नै आफ्नो हित मानेर तिमीहरू सबै मिलिजुली रहनु यही नै भगवान् बुद्धको उपदेश हो ॥

प्रभाद (असावधानी) मा भय मानेर तथा अप्रमादमा नै आफ्नो हित सम्भेर अष्टाङ्गिक मार्गको साधना निरन्तर गर्दै रहनुहोला - यही नै भगवान् बुद्धको उपदेश हो ॥

यसप्रकार भगवान्ले आफ्ना पूर्व-जन्महरूको विवरण सुनाउँदै यस बुद्धपदान नाम गरेको धर्मपर्यायको उपदेश गरे ॥

चरियापिटकपालि सम्पन्न ॥

(कविरकुमार वज्राचार्य)

अनुवादक-परिचय

जन्मस्थान

- केलटोल, काठमाडौं

पिताको नाम

- घरानन्द वज्राचार्य

माताको नाम

- दयालक्ष्मी वज्राचार्य

जन्ममिति

- २००६ भाद्र २० गते

निवासस्थान

- खुसिबुँ, नयाँ बजार, वडा नं. १६, काठमाडौं

शिक्षा

- एस्. एल्. सी.

सेवा

- १. धर्मभूमि विहारको लागि जग्गादानमध्येको सेवा
२. धर्मभूमि विहार संचालकमध्येको व्यवस्थापन सेवा

विदेशभ्रमण

- फ्रान्स, इटाली, स्पेन, अष्ट्रिया, जर्मनी, नेदरल्याण्ड, स्वीजरल्याण्ड, बेलायत, दुबइ, जापान, मलेसिया, सिंगापुर, थाइल्याण्ड, चीन, भारत ।

